

Funded by
the European Union

EU4Environment

Armenia, Azerbaijan, Belarus, Georgia, Republic of Moldova, Ukraine

Հայաստանի բնապահպանական օրենսդրությամբ սահմանված պահանջների կատարման համակարգ

Առկա իրավիճակը և առաջարկություններ

Action implemented by:

**Հայաստանի բնապահպանական
օրենսդրությամբ սահմանված
պահանջների կատարման
համակարգ**

Առկա իրավիճակը և առաջարկություններ

Սույն զեկույցը մշակվել է Եվրոպական Միության կողմից ֆինանսավորվող և S324-ի, Միավորված Ազգերի Եվրոպայի համար տնտեսական հանձնաժողովի, Միավորված Ազգերի շրջակա միջավայրի ծրագրի, Միավորված Ազգերի արդյունաբերական զարգացման ծրագրի և Համաշխարհային բանկի կողմից իրականացվող «Եվրոպական Միությունը հանուն շրջակա միջավայրի գործողությունների» («ԵՄ-ն հանուն շրջակա միջավայրի») ծրագրի շրջանակներում:

Այստեղ արտահայտված տեսակետները պատկանում են միայն հեղինակներին և ոչ մի կերպ չեն կարող համարվել որպես Եվրոպական Միության, նրա անդամների, Արևելյան գործընկեր երկրների կառավարությունների կամ իրականացնող գործընկերների պաշտոնական կարծիքը:

Սույն զեկույցը և դրանում ներառված ցանկացած քարտեզ չեն վնասում որևէ տարածքի կարգավիճակին կամ ինքնիշխանությանը, միջազգային սահմանների և սահմանների սահմանազատմանը և որևէ տարածքի, քաղաքի կամ տարածքի անվանը:

Այս զեկույցը պատրաստվել է Եվրոպական Միության ֆինանսական աջակցությամբ:

Թույլատրվում է օգտագործել սույն հաշվետվության տեքստը աղբյուրին պատշաճ հղում տրամադրելու պայմանով:

Այս փաստաթղթի վաճառքն արգելված է:

Խնդրում ենք մեջբերել այս հրապարակումը որպես «ԵՄ-ն հանուն շրջակա միջավայրի» (2022թ.), («Հայաստանի բնապահպանական օրենսդրությամբ սահմանված պահանջների կատարման համակարգեր. Առկա իրավիճակը և առաջարկություններ»):

Նպատակը և շրջանակը

Բնապահպանական օրենսդրության համապատասխանության ապահովման լավ գործող համակարգն ունի բազմաթիվ հասարակական և տնտեսական օգուտներ: Այն պաշտպանում է հանրային առողջությունը և շրջակա միջավայրը, ինչպես նաև օգնում է երկրներին իրականացնել բնապահպանական քաղաքականություն ավելի ցածր ընդհանուր ծախսերով: Այն խթանում է օրենքի գերակայությունը և լավ կառավարումը, ինչպես նաև քաղաքացիների ներգրավվածության ընդլայնումը: Վերջապես, այն կարող է խթանել ներդրողների վստահությունը և խթանել նոր աշխատատեղերի ստեղծումը:

Սույն զեկույցը մանրամասնորեն վերլուծում է Հայաստանի բնապահպանական օրենսդրությամբ սահմանված պահանջների կատարման համակարգի վիճակը, ներառյալ իրավական և ինստիտուցիոնալ դաշտերը, վերահսկողության, կիրարկման և պահանջների կատարման ուղղված խթանիչ գործողությունները: Հիմնվելով սույն գնահատման վրա, այն վեր է հանում թերությունները և ներկայացնում համակարգի բարելավմանն ուղղված նախնական առաջարկություններ: Հայաստանի բնապահպանական օրենսդրության համապատասխանատվություն ապահովման համակարգը, որը նկարագրված է սույն հաշվետվության մեջ, չի տարածվում աղտոտման շարժական աղբյուրների վրա:

Չեկույցը հիմնված է Արևելյան Եվրոպայի, Կովկասի և Կենտրոնական Ասիայի տարածաշրջանում շրջակա միջավայրի պահպանության ապահովման վրա, որը մի քանի տարի իրականացվել է ՏՀԶԿ-ի կողմից: Այն ներ է առնում Շրջակա միջավայրի գործողությունների ծրագրի (ԱԳ) հանձնախմբի և Եվրոպական Միության Արևելյան հարևանության (EaP GREEN) ծրագրով «Տնտեսությունների Էկոլոգացման» միջոցով իրականացվող նկատելի աշխատանքը: Այնուամենայնիվ, դրա շրջանակը չի ներառում գնահատում, թե որքանով է Հայաստանը իրականացրել ՏՀԶԿ նախորդ զեկույցներում բնապահպանական համապատասխանության ապահովման վերաբերյալ առաջարկությունները: Այն նաև հիմնովին չի գնահատում Հայաստանի կողմից Եվրոպական միության հետ Համապարփակ և ընդլայնված գործընկերության համաձայնագրի կատարումը:

COVID-19 համաճարակը ավելի դժվարացրեց այս զեկույցի համար տեղեկություններ հավաքելը, քանի որ հարցազրույցները տեղի էին ունենում հեռակա կարգով:

Սույն ակնարկը պատրաստվել է Եվրոպական Միության շրջակա միջավայրի համար (EU4Environment) գործողության շրջանակներում: Մասնավորապես, այն վերաբերում է 3.2 «Բնապահպանական համապատասխանության ապահովման և պատասխանատվության ռեժիմների» մասին բաղադրիչին և 3.2.1 «Համապատասխանության ապահովման համակարգերի, սարքերի և գործիքների ուժեղացում» ենթաբաղադրիչին և 3.2.2 «Բարձր ազդեցության կիրարկման և համապատասխանության գործիքների բարեփոխում» ենթաբաղադրիչին: Չեկույցը պատրաստվել է անգլերեն և հայերեն լեզուներով: Անհամապատասխանությունների դեպքում, գերակա է անգլերեն տարբերակը:

«ԵՄ-ն հանուն շրջակա միջավայրի» ծրագիրը նպատակ ունի օգնել վեց գործընկեր երկրներին՝ Հայաստանին, Ադրբեջանին, Բելառուսին, Վրաստանին, Մոլդովային և Ուկրաինային՝ պահպանել իրենց բնական կապիտալը և բարձրացնել մարդկանց բնապահպանական բարեկեցությունը: Այդ նպատակով այն աջակցում է շրջակա միջավայրի հետ կապված գործողություններին. ցուցադրում և

բացում է ավելի կանաչ աճի հնարավորությունները. և սահմանում է բնապահպանական ռիսկերն ու ազդեցությունները ավելի լավ կառավարելու մեխանիզմներ: Գործողությունը ֆինանսավորվում է Եվրոպական միության կողմից և իրականացվում է հինգ գործընկեր կազմակերպությունների կողմից՝ ՏՀՁԿ, Միավորված Ազգերի Եվրոպայի տնտեսական հանձնաժողով, Միավորված Ազգերի շրջակա միջավայրի ծրագիր, Միավորված Ազգերի արդյունաբերական զարգացման կազմակերպություն և Համաշխարհային բանկ՝ մոտ 20 միլիոն եվրո բյուջեի հիման վրա: Գործողությունների իրականացման ժամկետը 2019-22 թթ.:

Մեթոդական մոտեցում և շնորհակալագիր

Չեկոյցում մանրամասն ուսումնասիրվում է Հայաստանի բնապահպանական օրենսդրությամբ սահմանված պահանջների կատարման համակարգի վիճակը՝ 2021թ.-ի նոյեմբերի դրությամբ, վերհանվում են առկա թերությունները, և տրվում նախնական առաջարկություններ համակարգի բարելավման համար:

Չեկոյցը պատրաստվել է տկն. Օլգա Օլսոնի կողմից (ՏՀԶԿ): Ընդհանուր ուղղորդումը կատարվել է պրն. Կրշիտոֆ Միխալսկի կողմից (ՏՀԶԿ):

Չեկոյցը պատրաստվել է կամերալ հետազոտության և երկրորդական աղբյուրների հիման վրա, ներառյալ փաստաթղթերը, որոնք տրամադրվել են Հայաստանում մի քանի շահագրգիռ կողմերի կողմից. 2019 թվականի նոյեմբերին Երևան կատարած առաքելության՝ «ԵՄ-ն հանուն շրջակա միջավայրի» ծրագրի բաղադրիչներ 3.1 և 3.2-ի մասով արդյունքները. վիրտուալ հարցազրույցներ մի քանի շահագրգիռ կողմերի հետ 2020 թվականի հոկտեմբերին և 2021 թվականի փետրվարին (Ներկայացված ստորև). և Հայաստանի շահագրգիռ կողմերի պրեզենտացիաները Արևելյան գործընկեր երկրների հետ վիրտուալ առաջին տարածաշրջանային աշխատաժողովի ժամանակ բնապահպանական օրենսդրությամբ սահմանված պահանջների կատարման ապահովման վերաբերյալ 2020 թվականի նոյեմբերի 25-ին: Վերանայման նախագիծը ներկայացվել է քննարկվել է Հայաստանի շահագրգիռ կողմերի հետ 2021 թվականի հունիսի 28-ին վիրտուալ քննարկման ժամանակ և վերանայվել է վերջիններիս գրավոր մեկնաբանությունների հիման վրա: Ակնարկի վերանայված նախագիծն այնուհետև ներկայացվել է քննարկվել է Արևելյան Գործընկեր երկրների հետ 2021 թվականի նոյեմբերի 17-18-ը տեղի ունեցած երկրորդ վիրտուալ տարածաշրջանային աշխատաժողովի ժամանակ, և լրամշակվել է քննարկման և ստացված գրավոր մեկնաբանությունների հիման վրա:

Հեղինակն առանձապես շնորհակալ է հետևյալ շահագրգիռ կողմերին, ովքեր մասնակցել են ՏՀԶԿ-ի հետ վիրտուալ հարցազրույցներին և կիսվել համապատասխան տեղեկատվությամբ՝ ՀՀ շրջակա միջավայրի նախարարությանը (մասնավորապես՝ Միջազգային համագործակցության վարչության պետ տկն. Ռուզաննա Գրիգորյանին, Ռազմավարական քաղաքականության վարչության պետ տկն. Լուսինե Ավետիսյանին, Ռազմավարական քաղաքականության վարչության պետի տեղակալ պրն. Արթուր Ղավայանին, ավագ մասնագետ տկն. Մերի Հարությունյանին, Լիցենզիաների, թույլտվությունների և համաձայնեցումների վարչության Մթնոլորտային արտանետումների և թափոնների կառավարման բաժնի ավագ մասնագետ տկն. Լուսինե Ղազարյանին, Լիցենզիաների, թույլտվությունների և համաձայնեցումների վարչության Ջրավազանային պլանավորման կառավարման բաժնի ավագ մասնագետ տկն. Նազիկ Ճզմաչյանին, Իրավաբանական վարչության ավագ մասնագետ պրն. Երվանդ Մուրադյանին), ՀՀ շրջակա միջավայրի նախարարությանն առընթեր «Հիդրոոդերևութաբանության և մոնիթորինգի կենտրոն» պետական ոչ-առևտրային կազմակերպությանը (մասնավորապես՝ տնօրենի տեղակալ տկն. Գայանե Շահնազարյանին, Կլիմայական ծառայության պետ տկն. Չարմանդուխտ Պետրոսյանին, տնօրենի օգնական տկն.

Երանուհի Բաղդասարյանին), ՀՀ բնապահպանության և ընդերքի տեսչական մարմին (ԲԸՏՍ) (մասնավորապես՝ ԲԸՏՍ ղեկավարի տեղակալ պրն. Վրեժ Գալոյանին, Ռիսկերի գնահատման և վերլուծությունների վարչության պետ պրն. Արմեն Մովսիսյանին, Ռիսկերի վերլուծությունների բաժնի պետ տկն. Ռոզա Սեխլեյանին և ԲԸՏՍ ղեկավարի տեղակալի օգնական տկն. Տաթևիկ Եղիազարյանին, բնապահպանության փորձագետ և «Խազեր» ՀԿ-ի հիմնադիր պրն. Արամ Գաբրիելյանին, Կովկասի տարածաշրջանային բնապահպանական կենտրոնի (ԿՏԲԿ) տնօրեն տկն. Նունե Հարությունյանին, ՀՀ առևտրաարդյունաբերական պալատի բնապահպանության փորձագետ պրն. Մասիս Սարգսյանին, բնապահպանության փորձագետ, «Գեոմայնինգ» ՍՊԸ-ի գլխավոր տնօրեն պրն. Վահե Վարդանյանին, «ԷԿՈԼՈԲՐ» տեղեկատվական ՀԿ-ի նախագահ տկն. Ինգա Չարաֆյանին:

Հեղինակը բարձր է գնահատում «ԵՄ-ն հանուն շրջակա միջավայրի» ծրագրի ազգային գործողությունների համակարգող պրն. Տիգրան Սեկոյանի տրամադրած օգնությունը՝ տեղեկատվության հավաքագրման և կազմակերպչական առումներով:

Այս զեկույցում ներկայացված բացերի և առաջարկությունների գնահատումը հաշվի է առնում Հայաստանում շահագրգիռ կողմերի և ՏՀԶԿ երկրների բնապահպանական համապատասխանության ապահովման մասնագետների տեսակետները: Այն հիմնված է այս թեմայով ՏՀԶԿ-ի երկարատև աշխատանքում, ինչպես նաև Բնապահպանական իրավունքի իրականացման և կիրարկման Եվրոպական Միության ցանցի (IMPEL) լավ փորձի վրա: Բացի այդ, այն օգտվեց ՏՀԶԿ երկրների բնապահպանական համապատասխանության ապահովման մասնագետների գնահատումից, որոնք Հայաստանում իրավիճակը համեմատել են իրենց երկրներում և երկրներում լավ փորձի հետ: Բացի այդ, այն օգտվել է ՏՀԶԿ երկրների բնապահպանական համապատասխանության ապահովման մասնագետների գնահատումից, որոնք Հայաստանում իրավիճակը համեմատել են իրենց երկրներում և Եվրոպական Միության երկրներում լավ փորձի հետ: Մասնավորապես գնահատմանը մասնակցել են Շոտլանդիայի շրջակա միջավայրի պահպանության գործակալության միջազգային զարգացման բաժնի ղեկավար, փորձագիտական թիմի նախկին ղեկավար և IMPEL-ի խորհրդի անդամ պրն. Սիմոն Բինգհամը, «Օպտիմուս Մենեջմենթ Սըլյուշընզ» ՍՊԸ-ի սեփականատեր/տնօրեն, անկախ խորհրդատու, Անգլիայի շրջակա միջավայրի պահպանության գործակալության բնապահպանական և բիզնես ծրագրերի նախկին ավագ ղեկավար պրն. Դունկան Գիդդենսը, Նիդեռլանդների շրջակա միջավայրի և տրանսպորտի տեսչության Բնապահպանության և բնակարանային ցանցի, Արտաքին հարաբերությունների և ծառայությունների համակարգող, հատուկ խորհրդատու պրն. Հենք Ռուեսսինկը:

Շնորհակալություն ենք հայտնում նաև Եվրոպական Հանձնաժողովի Եվրոպական հարևանության քաղաքականության և ընդլայնման բանակցությունների գլխավոր տնօրինության (DG NEAR) ծրագրերի ղեկավար տկն. Անժելա Բուլարգային, ով ուսումնասիրել և մեկնաբանել է զեկույցի նախագիծը և մասնակցել դրա քննարկմանը 2021 թվականի նոյեմբերին տեղի ունեցած բնապահպանական համապատասխանության ապահովման երկրորդ վիրտուալ տարածաշրջանային աշխատաժողովի ժամանակ, ինչպես նաև և Հայաստանում Եվրոպական Միության պատվիրակության Կապի, գյուղատնտեսության, մոնիթորինգի և գնահատման, շրջակա միջավայրի և կլիմայի հարցերով համագործակցության պատասխանատու պրն. Անդրեա Բաջիոլին՝ սույն զեկույցի նախագծի վիրտուալ քննարկմանը իր մասնակցության համար:

Հեղինակը երախտապարտ է նաև ՏՀԶԿ քարտուղարության հետևյալ գործընկերներին՝ պրն. Յուլիան Մազուրին իր ակնարկի և մեկնաբանությունների համար, պրն. Գայ Հալպերնին օգտակար խորհուրդների համար, տկն. Մարի Լայկերին և պրն. Ջոնաթան Ռայթին լոգիստիկ աջակցության համար և տկն. Մարիա Դուբուային կապի աջակցության համար: Շնորհակալություն ենք հայտնում պրն. Մարկ Ֆոսին՝ զեկույցի անգլերեն տարբերակը խմբագրելու համար:

Բովանդակության ցանկ

Նպատակը և շրջանակը	3
Մեթոդական մոտեցում և շնորհակալագիր	5
Հապավումներ և կրճատումներ	9
Սեղմագիր	11
1. Ներածություն	15
2. Բնապահպանական օրենսդրության պահանջների կատարման իրավական և ինստիտուցիոնալ դաշտերը	17
3. Բնապահպանական օրենսդրության պահանջների կատարման նկատմամբ վերահսկողության համակարգը	26
4. Բնապահպանական օրենսդրությամբ սահմանված պահանջների կատարման համակարգ	31
5. Օրենսդրության պահանջների կատարման խթանիչ մեխանիզմների կիրառությունը	36
6. Եզրակացություններ և հաջորդ քայլեր	39
Հղումներ	48
Հավելված Ա. Հայաստանի բնապահպանական համապատասխանության ապահովման հիմնական օրենսդրությունը	51
Հավելված Բ. Բնապահպանական պատասխանատվության հրահանգի (ELD) և արդյունաբերական արտանետումների	

մասին հրահանգի (IED) վերաբերյալ հատվածներ CEPA-ի շրջակա միջավայրի մասին 3-րդ գլխի հավելվածից:	54
Հավելված Գ. Բնապահպանության ոլորտի միջազգային պայմանագրեր, որոնց կողմ է հանդիսանում Հայաստանի Հանրապետությունը	56
Աղյուսակներ	
Աղյուսակ 4.1. Հայաստանում բնապահպանական վճարները կարգավորող հիմնական փաստաթղթերը	33
Աղյուսակ 6.1. Հայաստանի բնապահպանական օրենսդրությամբ սահմանված պահանջների կատարման համակարգի առավելությունները, թերությունները և համակարգի բարելավմանն ուղղված առաջարկությունները	41
Նկարներ	
Նկար 2.1. IMPEL-ի «Ճիշտ գործելու» մեթոդաբանությունը	18
Նկար 2.2. Հայաստանում բնապահպանական օրենսդրության պահանջների պահպանման համար պատասխանատու հիմնական մարմինները	21
Նկար 4.1. Օրենսդրության պահանջների կիրարկման բրգաձև համակարգ	31
Շրջանակներ	
Շրջանակ 5.1. Ձեռնարկությունների կողմից կանաչ տեխնոլոգիաների ներդրմանը աջակցող երկու ֆինանսական գործիք	38

Հապավումներ և կրճատումներ

ՀԸԳՀ	Համապարփակ և ընդլայնված գործընկերության համաձայնագիր
ԿՆՀ	Կլիմայական ներդրումների հիմնադրամներ
ՎՁԵԲ	Վերակառուցման և զարգացման եվրոպական բանկ
ԱԿԳ	Արևելյան Գործընկերություն
EaP GREEN	«Կանաչ տնտեսություն Արևելյան հարևանության տարածաշրջանում» ծրագիր
ԱՃԹՆ	Արդյունահանող ճյուղերի թափանցիկության նախաձեռնություն
ԵՀԳԳ	Եվրոպական հարևանության և գործընկերության գործիք
ԲԸՏՍ	Բնապահպանության և ընդերքի տեսչական մարմին
ԵՍ	Եվրոպական Միություն
EU4Environment	Եվրոպական Միությունը հանուն շրջակա միջավայրի
ԵՄՁՆ+	Եվրոպական Միության ջրային նախաձեռնություն պլյուս
ԱԻԿԿ	Անտառային իրավունքի կիրարկում և կառավարում
ԿԿՀ	Կանաչ կլիմայական հիմնադրամ
ԿՏՖՍ	Կանաչ տնտեսության ֆինանսավորման մեխանիզմ
ՀՄԿ ՊՈԱԿ	«Հիդրոօդերևութաբանության և մոնիթորինգի կենտրոն» ՊՈԱԿ
IMPEL	Բնապահպանական իրավունքի իրականացման և կիրարկման Եվրոպական Միության ցանց
ՍՍԿ	Ստանդարտացման միջազգային կազմակերպություն

ՀԿՑ	Հիմնական կատարողական ցուցանիշ
ՍԹԿ	Սահմանային թույլատրելի կոնցենտրացիա
ՓՀ	Փոխըմբռնման հուշագիր
ՀԿ	Հասարակական կազմակերպություն
ՏՀԶԿ	Տնտեսական համագործակցության և զարգացման կազմակերպություն
ԿՏԲԿ	Կովկասի տարածաշրջանային բնապահպանական կենտրոն
ՎԷԸԾ	Վերականգնվող էներգիայի ընդլայնման ծրագիր
TAIEX	Եվրոպական հանձնաժողովի տեխնիկական աջակցության և տեղեկատվության փոխանակման գործիք
ՄԱԶԾ	Միավորված Ազգերի զարգացման ծրագիր
ՄԱԿ ԵՀՏ	Միավորված Ազգերի Կազմակերպության Եվրոպայի համար տնտեսական հանձնաժողով
ՄԱԿ ՇՄԾ	Միավորված Ազգերի Կազմակերպության շրջակա միջավայրի ծրագիր
ՄԱԿ ԱԶԿ	Միավորված Ազգերի Կազմակերպության արդյունաբերական զարգացման կազմակերպություն
ԱՀԿ	Առողջապահության համաշխարհային կազմակերպություն

Մեղմագիր

Հայաստանն առերեսվում է բնակչության մեծ զանգվածի վրա միկրոսկոպիկ մասնիկների (PM2.5) ազդեցության, հանքարդյունաբերության ոլորտի բնապահպանական ռիսկերի, ապօրինի անտառահատումների, ջրային ռեսուրսների գերշահագործման, անապատացման ռիսկի և հողային ռեսուրսների սակավության հետ: Երկրի աղտոտվածության վիճակը և նրա աշխարհագրության և տնտեսության որոշակի առանձնահատկությունները, այդպիսով, առաջնահերթություն են դարձնում շրջակա միջավայրին համապատասխանության ապահովումը: Այս զեկույցն ամփոփում է Հայաստանի բնապահպանական օրենսդրության համապատասխանության ապահովման համակարգը՝ բացահայտելով բացերը և առաջարկելով բարելավումներ, որտեղ հնարավոր է:

Հիմնական բացահայտումներ

Իրավական և թույլտվությունների շրջանակ

- Հայաստանի Հանրապետությունը մեծամասամբ ունի այն օրենքները, որոնք անհրաժեշտ են երկրի բնապահպանական խնդիրների լուծման համար: Իրավական ակտերով սահմանված են արտանետման սահմանային թույլատրելի մակարդակները, որոնց համար պահանջվում է շրջակա միջավայրի տվյալ ոլորտի թույլտվությունը, ինչպես նաև որոշ աղտոտիչ կյուբերի սահմանային թույլատրելի կոնցենտրացիաները:
- Թույլտվությունների տրամադրումը թվայնացվում է:
- Հայաստանը Եվրոպական Միության հետ ստորագրել է Համապարփակ և ընդլայնված գործընկերության համաձայնագիրը (ՀԸԳՀ), որը ներառում է բնապահպանական հիմնահարցեր և խթանում է օրենսդրական բարեփոխումները: Ի լրումն, Հայաստանը նաև հավատարիմ է 20 միջազգային պայմանագրերի, որոնք արտացոլված են ազգային բնապահպանական օրենսդրության մեջ:
- Չնայած Հայաստանն ունի բնապահպանության ոլորտի համապարփակ օրենսդրություն, սակայն վերանայումը դրան նպաստելու է:
- Հայաստանում իրականացվում են հասարակական խորհրդատվություններ բնապահպանական օրենքների և իրավական ակտերի նախագծերի վերաբերյալ, և բարձրացել է հատկապես հանքարդյունաբերության ոլորտի օրենսդրության թափանցիկությունը:

Բնապահպանական ոլորտի օրենսդրական պահանջների պահպանման ինստիտուցիոնալ շրջանակ

- Հայաստանում բնապահպանության ոլորտի օրենսդրական պահանջների պահպանման համար հիմնական պատասխանատու մարմիններն են՝ ՀՀ շրջակա միջավայրի նախարարությունը, որը պատասխանատու է քաղաքականության մշակման, թույլտվությունների տրամադրման կամ չեղարկման, ընդհանուր հսկողության իրականացման համար, ՀՀ բնապահպանության և ընդերքի տեսչական մարմինը (ԲԸՏՄ), որն ապահովում է բնապահպանության և ընդերքի ոլորտներում անվտանգության և օրենսդրության պահանջների կատարման նկատմամբ վերահսկողություն, իսկ ՀՀ վարչապետի աշխատակազմի (ՎԱ) Տեսչական մարմինների աշխատանքների համակարգման գրասենյակը իրականացնում է Տեսչության գործունեության համակարգում:

- ԲԸՏՄ-ի՝ ՎԱ-ին, այլ ոչ թե ԶԶ շրջակա միջավայրի նախարարությանը հաշվետու լինելը, բացառիկ երևույթ է և կարող է խթանել Տեսչության գործունեության տեսանկյունից: Այնուամենայնիվ, ԲԸՏՄ-ի և Նախարարության միջև կանոնավոր հաղորդակցությունն ու համագործակցությունը պետք է լինի ավելի նպաստավոր:

Բնապահպանական ոլորտի օրենսդրական պահանջների պահպանման մոնիթորինգի ռեժիմը

- Հայաստանի բնապահպանական ոլորտի օրենսդրական պահանջների պահպանման նկատմամբ վերահսկողության իրականացման տարբեր մեխանիզմները ներառում են ռիսկի վրա հիմնված պլանային ստուգումները, ոչ պլանային ստուգումները, լաբորատոր հետազոտության բաժնի կողմից ԶԶ-ում տնտեսական գործունեություն իրականացնող կազմակերպությունների ինքնամոնիթորինգի (ինքնավերահսկողության) տվյալների վերահսկումը, հանրության և հասարակական կազմակերպությունների (ՀԿ-ներ) կողմից անկախ վերահսկողության իրականացումը, ինչպես նաև գրավոր դիմումների, թեժ գծերի միջոցով կամ սոցիալական լրատվամիջոցներով ստացված ահազանգերով պայմանավորված ստուգումների և դիտարկումների մասնակցության հիման վրա անալիտիկ հետազոտությունների և չափագրումների իրականացումը:
- Թույլտվություն ունեցող սուբյեկտների ռիսկերը հիմնված են 2019թ.-ին ընդունված մեթոդաբանության վրա, ինչը թույլ է տալիս ԲԸՏՄ-ին վարել բոլոր տնտեսավարող սուբյեկտների ռիսկերի գնահատման վերաբերյալ տվյալների բազան:
- ԲԸՏՄ-ն ստուգումներ է իրականացնում բացառապես ստուգաթերթի միջոցով՝ համաձայն Հայաստանի օրենսդրության: Սա օգտակար է միատեսակ վայրերը ստուգելու համար, սակայն տարեկան պլանավորված տեղամասերի ստուգումների թիվը, ըստ երևույթին, քիչ է:
- Թեև ընկերությունները պարտավոր են ԲԸՏՄ-ին եռամսյակային հաշվետվություններ ներկայացնել, սակայն ինքնամոնիթորինգի վերաբերյալ հանրությանը հասանելի տեղեկատվություն չկա:

Բնապահպանական ոլորտի օրենսդրական պահանջների պահպանման կիրարկման ռեժիմը

- Բնապահպանության ոլորտի օրենսդրական պահանջների խախտումներին արձագանքելու նպատակով ԲԸՏՄ-ի կողմից կիրառվում են գործիքների լայն գանազանություն: Դրանց շարքում են նախագուշացումները, տուգանքները, ինչպես նաև առաջարկությունները լիազոր մարմինն՝ թույլտվությունները չեղարկելու վերաբերյալ, ինչպես նաև շրջակա միջավայրին հասցրած մեծ վնասի և քրեական գործերի ուղարկումը ոստիկանություն:
- Սահմանված տույժերի դեմ գործում է բողոքարկման քառաստիճան գործընթաց, թեև մտահոգություններ կան, որ բողոքարկման գործընթացները ձգձգվում են դատական ծանր ընթացակարգերի պատճառով:
- Բնապահպանական վճարների ռեժիմը բաղկացած է թույլտվություններով սահմանված ծավալների հարկերից, որոնք ավելանում են աղտոտման թույլատրելի շեմերը գերազանցելու դեպքում և սահմանում է շրջակա միջավայրին հասցված վնասի համար վճարումներ՝ օգտագործելով որոշումներում նշված բանաձևերը՝ նման վնասի համար տուգանքները հաշվարկելու համար: Այնուամենայնիվ, բնապահպանական վճարների ռեժիմը բախվում է այնպիսի մարտահրավերների, ինչպիսիք են հարկվող աղտոտիչների մեծ քանակությունը և տուգանքների չափազանց ցածր դրույքաչափերը՝ աղտոտողներին մտափոխելու համար:
- Հայաստանում բացակայում է բնապահպանական ապահովագրության իրավական դաշտը:

Օրենսդրական պահանջների պահպանման խթանման գործիքների օգտագործումը

- ԲԸՏՄ-ն իրականացնում է բնապահպանական համապատասխանության ապահովման վերաբերյալ իրազեկության բարձրացման և վերապատրաստման միջոցառումների մեծ մասը՝ որպես իր մանդատի մաս: Այն օգտագործում է սոցիալական մեդիան իրազեկության բարձրացման համար, մշակում է իրազեկման միջոցառումների տարեկան պլաններ և

կազմակերպում է հանդիպումներ տնտեսական օպերատորների, ՀԿ-ների և տնտեսական միությունների հետ՝ տեղեկատվության փոխանակման նպատակով: Այդ հանդիպումներին ԲԸՏՄ-ն պարբերաբար տեղեկատվություն է ներկայացնում բնապահպանական պահանջների պահպանման, ինչպես նաև դրանց խախտման հետևանքով առաջացող պատասխանատվության վերաբերյալ: Այնուամենայնիվ, ԲԸՏՄ-ի կայքում նման հանդիպումների մասին մանրամասներ չկան:

- Շրջակա միջավայրի նախարարությունը և ԲԸՏՄ-ն համատեղ իրականացնում են որոշ գովազդային գործողություններ: Օրինակ՝ 2021 թվականին նրանք առցանց տեղեկատվություն են հրապարակել և համագործակցել են Սևանա լիճը պաշտպանելու արշավի շուրջ:
- Հայաստանը համապատասխանության խթանման ոլորտում առաջընթաց է արձանագրել: Այդուհանդերձ, կանոնակարգերի, համապատասխանության ապահովման գործիքների և բնապահպանական համապատասխանության ապահովման ինստիտուցիոնալ պարտականությունների իմացությունը ամրապնդման կարիք ունի:

Առաջարկություններ

Իրավական և թույլտվությունների շրջանակ

- Վերանայել շրջակա միջավայրի պահպանության ոլորտի կարգավորող դաշտը՝ բացահայտելու ուղիներ՝ այն ավելի քիչ երկիմաստ դարձնելու և ընկերությունների համար ավելի շատ խթաններ ապահովելու համար՝ լիովին ապահովելու համապատասխանությունը:
- Զննարկել դեպի թույլտվություն տրամադրելու ինտեգրված մոտեցմանն անցնելը:
- Թույլտվության պահանջներում հաշվի առնել աղտոտիչների թունավորության կշիռը:
- Բարելավել հաղորդակցումը շահագրգիռ կողմերի, ներառյալ մասնավոր հատվածի և ՀԿ-ների հետ բնապահպանական քաղաքականության և թույլտվությունների վերաբերյալ:

Բնապահպանական համապատասխանության ապահովման ինստիտուցիոնալ շրջանակ

- Հնարավորություններ ընձեռել ԲԸՏՄ-ին ուսումնասիրելու կարևոր բնապահպանական օրենսդրական առաջարկները, մեկնաբանելու թույլտվության նոր հայտերը և հեշտ հասանելիություն ստանալու թույլտվություններին:
- Զննարկել Շրջակա միջավայրի նախարարության և ԲԸՏՄ-ի պարտականությունները հանրության առջև պարզաբանման հարցը, օրինակ, բնապահպանական խնդիրների հետ կապված բողոքների առնչությամբ:
- Զննարկել վերապատրաստման ծրագիր մշակելու հարցը՝ ԲԸՏՄ-ում տեսուչների կարողությունները զարգացնելու համար՝ օգտագործելով օբյեկտիվ Հիմնական կատարողական ցուցանիշները, որոնք իդեալականորեն համատեղում են ինչպես քանակական, այնպես էլ որակական ասպեկտները:
- Հնարավորության դեպքում բարելավել ԲԸՏՄ-ի տեղեկատվության կառավարումը ավտոմատացման միջոցով:

Բնապահպանական համապատասխանության մոնիթորինգի ռեժիմ

- Ռիսկերի չափանիշները կշահեն ռիսկերի հաշվարկի հետագա պարզեցումից և ռիսկերի կատեգորիաների ճկունությունից:
- Առաջնահերթություն տալ հսկողությանը մասնակցող ԲԸՏՄ լաբորատորիայի կարողությունների և սարքավորումների թարմացմանը և շրջակա միջավայրի մոնիթորինգ իրականացնող «Հիդրոօկուլթաբանության և մոնիթորինգի կենտրոն» պետական ոչ առևտրային կազմակերպությանը:
- Զննարկել որոշ մոնիթորինգային գործունեության մասնավոր հատվածին աութօրսինգի հարցը և խրախուսել վերը նշված երկու լաբորատորիաների միջև ավելի սերտ համագործակցությունը:

- Ուսումնասիրել ընկերությունների ինքնամոնիթորինգի հաշվետվությունների արդյունավետությունը, որոնք եռամսյակային և տարեկան կտրվածքով ներկայացվում են ԲԸՏՄ-ին:
- Ստեղծել մեխանիզմ, որը թույլ կտա ԲԸՏՄ-ին անմիջապես արձագանքել ստացված ահազանգերին և հետևել ստացված բողոքներին:
- Հնարավորությունների բացերը լրացնելու համար հաշվի առնել ՀԿ-ների անկախ մոնիտորինգը:

Բնապահպանական համապատասխանության կիրարկման ռեժիմ

- Որդեգրել համապարփակ և հետևողական կիրարկման քաղաքականություն ԲԸՏՄ-ի շրջանակներում՝ իրավախախտումների վերաբերյալ ուղեցույցներով և պատժամիջոցների կիրառմամբ՝ ապահովելու կիրառվող տույժերի թափանցիկությունն ու հետևողականությունը:
- Զննարկել նախագուշացումների հարցը, որոնք հայեցողական են՝ ԲԸՏՄ-ի ամենացածր ամենանպատակահարմար արձագանքման գործիքը շրջակա միջավայրին ոչ էական վնաս հասցնելու համար:
- Արձագանքել ՀԿ-ների մտահոգություններին հանքարդյունաբերության թափոնների և կենսաբազմազանության համար բնապահպանական պատասխանատվության բացակայության վերաբերյալ:
- Մեկնարկել բնապահպանական վճարումների համակարգի համապարփակ ուսումնասիրում, որպեսզի ավելի լավ արտացոլի շրջակա միջավայրի վնասը և ապահովի ավելի ուժեղ զսպող միջոցներ ադոտոման համար:

Համապատասխանության խթանման գործիքների օգտագործումը

- Ակտիվացնել խթանման և վերապատրաստման գործունեությունը, օրինակ, ավելի շատ տեղեկատվություն առցանց տրամադրելու միջոցով, որը կբավարարի կարգավորվող կազմակերպությունների կարիքները. օգտագործել չափումներ՝ ստուգելու առցանց տեղեկատվության օգտագործումը:
- Ուսումնասիրել, թե ինչպես է Հայաստանը խրախուսում ընկերություններին ընդունել կանաչ պրակտիկա, ներառյալ ֆինանսական խթանների հնարավոր օգտագործումը բնապահպանական համապատասխանությունը խթանելու համար:

1 Ներածություն

1. Բնապահպանական օրենսդրությամբ սահմանված պահանջների կատարման կուռ համակարգը երկրի տնտեսությանը և բարեկեցությանը բերում է բազմաթիվ օգուտներ: Այն նպատակաուղղված է հանրային առողջության և շրջակա միջավայրի պահպանությանը և երաշխավորում է բնական պաշարների կայուն օգտագործումը՝ հասարակության համար արժեքավոր ապրանքների և ծառայությունների մատուցման նպատակով: Այն օգնում է երկրներին հասնել իրենց բնապահպանական նպատակներին և իրականացնել ոչ ծախսատար բնապահպանական քաղաքականություններ՝ սակավաթիվ ռեսուրսները կենտրոնացնելով այնտեղ, որտեղ դրանք ավելի անհրաժեշտ են և որտեղ դրանք ունեն առավելագույն ազդեցություն: Այն խթանում է օրենքի գերակայությունն ու պատշաճ կառավարումը, ավելացնում է ներդրողների վստահությունը՝ նվազեցնելով բիզնեսի ռիսկերը, խրախուսում է նորարարությունը, հեռանկարում ստեղծում է նոր աշխատատեղեր և ձևավորում հավասար մրցակցային պայմաններ ձեռնարկությունների շրջանում: Բնապահպանական օրենսդրության պահանջների կատարմանն ուղղված գործողությունները կարող են նաև նպաստել թափանցիկության մակարդակի բարձրացմանը և խթանել քաղաքացիական ներգրավվածությունը օրենսդրության կիրարկման գործընթացում:

2. Հայաստանի աղտոտվածության վիճակը, ինչպես նաև նրա աշխարհագրական ու տնտեսական որոշակի առանձնահատկությունները ստիպում են, որ երկրի համար գերակա խնդիր լինի բնապահպանական օրենսդրությամբ սահմանված պահանջների կատարումը (ՏՀԶԿ վիճ., 2019թ. ^[1]; ԱՀԿ, 2021թ. ^[2]): 2019թ.-ի տվյալներով Հայաստանի բնակչության վրա պինդ մասնիկների (PM2.5) միջին ազդեցությունը ավելի քան եռակի անգամ բարձր է Առողջապահության համաշխարհային կազմակերպության 2015թ.-ի ուղեցույցում նշված ցուցանիշից: PM2.5 մասնիկներով աղտոտվածության հետ կապված ծախսերը 2019թ.-ին կազմել են Համախառն ներքին արտադրանքի մոտ 12%-ը՝ ԵՄ-ի միջինը 3%-ի համեմատությամբ (ՏՀԶԿ վիճ., 2019թ. ^[3]): Հայաստանի 2014-25թթ. Չարգացման ռազմավարական ծրագրում առանձնացվում են բնապահպանական առումով մտահոգիչ չորս հիմնական ուղղություններ, որ կապված են երկրի տնտեսական աճի հետ՝ հանքարդյունաբերության ընդլայնման հետ կապված բնապահպանական ռիսկերը, ապօրինի անտառահատումները, ջրային ռեսուրսների գերշահագործումը և անապատացման ռիսկի աճը (ՀՀ կառավարություն, 2014թ. ^[4]): Հայաստանն ունի սակավ հողային ռեսուրսներ և իր աշխարհագրական դիրքով չունի էլք դեպի ծով: Հայաստանի հողերի շուրջ 15%-ը գտնվում են երաշտի վտանգի տակ (ՀՀ կառավարություն, 2012թ. ^[5]; Համաշխարհային բանկ, 2018թ. ^[6]):

3. Հայաստանի համար հանքարդյունաբերությունը ունի ռազմավարական նշանակություն և երկրի ամենաարագ զարգացող արտահանող ոլորտներից է Համաշխարհային բանկ, 2020թ. ^[7]): Այնուամենայնիվ, ոլորտում առկա են բնապահպանական անվտանգության հետ կապված լուրջ մարտահրավերներ: Երկրում մետաղական հանքարդյունաբերությունը համարվում է Էկոլոգիապես անկայուն, և, ինչպես փաստերն են ցույց տալիս, նույնը կարելի է ասել նաև ոչ մետաղական հանքարդյունաբերության մասին (Համաշխարհային բանկ, 2016թ. ^[8]): Դրա հիմնական պատճառներն են՝ օրենսդրական բացերը և հսկողություն, վերահսկողություն իրականացնող մարմինների որոշակի թերացումները: Օրենքների պատշաճ կիրարկման վրա ազդում է նաև ընկերությունների կողմից ոչ արդյունավետ բնապահպանական կառավարումը, որը միայն որոշ դեպքերում կարող է բացատրվել իրազեկության և փորձառության պակասով (Համաշխարհային բանկ, 2016թ. ^[8]):

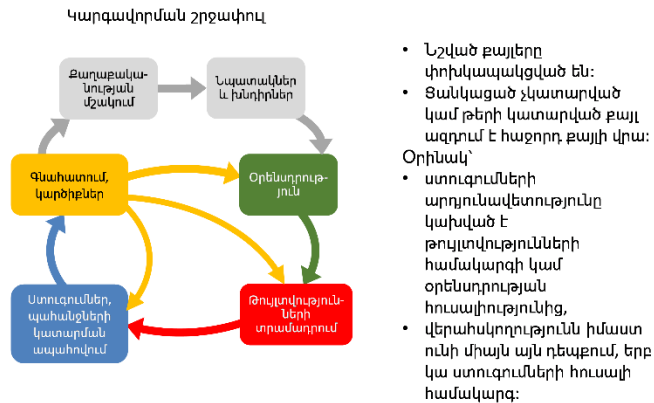
4. Հաշվի առնելով նշված գործոնները՝ սույն զեկույցում ամփոփվում է Հայաստանի բնապահպանական համապատասխանության ապահովման համակարգը: Գլուխ 2-ում դիտարկվում է երկրում բնապահպանական համապատասխանության ապահովման իրավական և ինստիտուցիոնալ կառուցվածքը: Գլուխ 3-ը վերլուծում է շրջակա միջավայրի մոնիթորինգի գործունեությունը, ներառյալ ստուգումները: Գլուխ 4-ը ներկայացնում է գործողությունների ակնարկ, որոնք ուղղված են բնապահպանական կանոնակարգերին համապատասխանության պահպանմանը: Գլուխ 5-ում ներկայացված են բնապահպանական համապատասխանության խթանման վերաբերյալ բացահայտումները: Հնարավորության դեպքում զեկույցը բացահայտում է բացթողումները և ներառում է առաջարկներ այս համակարգը բարելավելու համար, որոնք նույնպես ամփոփված են հաշվետվության վերջում Աղյուսակ 6.1-ում:

2 Բնապահպանական օրենսդրության պահանջների կատարման իրավական և ինստիտուցիոնալ դաշտերը

Իրավական դաշտ, թույլտվությունների տրամադրման համակարգ

5. Իրավական դաշտը և թույլտվությունների տրամադրման համակարգն ուղղակի ազդեցություն ունեն բնապահպանական օրենսդրությամբ սահմանված պահանջների կատարման վրա: Բնապահպանության ոլորտի օրենքների և իրավական ակտերի որակը և հստակությունը, օրինակ, ազդում են կարգավորվող սուբյեկտների՝ օրենսդրական պահանջների պահպանման վարքագծի վրա: Այստեղ կարևոր հարց է, թե արդյոք բնապահպանության ոլորտի օրենքները և իրավական ակտերը պատշաճ ձևով բացառում են օրենսդրական պահանջների խախտումներից հնարավոր առավելությունները: Թույլտվությունների որակը և թույլտվությունների տրամադրման կարգը կարևոր են արդյունավետ կարգավորման և վերահսկողության իրականացման համար, այդ թվում՝ տեսչական ստուգումների: Բնապահպանական օրենսդրության կիրարկման Եվրոպական միության ցանցի Բնապահպանական իրավունքի իրականացման և կիրարկման Եվրոպական Միության ցանց (IMPEL) «ճիշտ գործելու» մեթոդաբանության համաձայն՝ բնապահպանական օրենսդրության պահանջների կատարման շրջափուլը իրավական դաշտի և թույլտվությունների համակարգի անբաժանելի մասն է կազմում (Նկար 2.1):

Նկար 2.1. IMPEL-ի «Ճիշտ գործելու» մեթոդաբանությունը

Ծանուցում. IMPEL = Բնապահպանական օրենսդրության կիրարկման եվրոպական միության ցանց Աղբյուրը՝ (Կրամերս, 2020^[9]):

Հայաստանի Հանրապետության օրենսդրության մեջ մեծամասամբ առկա են այն օրենքներն ու իրավական ակտերը, որոնք անհրաժեշտ են երկրի բնապահպանական խնդիրների լուծման համար (Համաշխարհային բանկ, 2016թ. ^[8]): Հավելված Ա-ում նշված են հիմնական օրենքները և իրավական ակտերը, որոնցով կարգավորվում է բնապահպանության ոլորտի օրենսդրությամբ սահմանված պահանջների կատարումը: Այժմ է ընկնում իրավական երկու ակտ: 2014թ.-ին ընդունված «Տեսչական մարմինների մասին» օրենքը, որը սահմանում է տնտեսության բոլոր ոլորտներում օրենսդրական պահանջների կատարման նկատմամբ վերահսկողության իրականացումը և կիրարկման ապահովումը: Իսկ 2019թ.-ին ընդունված «Հայաստանի Հանրապետության բնապահպանության և ընդերքի տեսչական մարմնի կողմից իրականացվող՝ ռիսկի վրա հիմնված ստուգումների մեթոդաբանությունը և ռիսկայնությունը որոշող չափանիշների ընդհանուր նկարագիրը հաստատելու մասին» ՀՀ կառավարության որոշումը: Մեթոդաբանության մեջ տնտեսավարող սուբյեկտները ըստ ռիսկայնության աստիճանի դասակարգվում են երեք խմբի, և նկարագրվում է ռիսկայնության գնահատման կարգը: Առկա օրենքների և իրավական ակտերի մի մասը հնացած է, օրինակ՝ 1985թ.-ի Վարչական իրավախախտումների վերաբերյալ օրենսգիրքը:

6. 2021թ.-ի մարտի 1-ին ուժի մեջ մտավ Հայաստանի՝ Եվրոպական Միության հետ 2017թ.-ին ստորագրած Համապարփակ և ընդլայնված գործընկերության համաձայնագիրը (ՀԸԳՀ) (Եվրոպական Հանձնաժողով, 2021թ. ^[10]): Համաձայնագրի երրորդ գլուխը վերաբերում է շրջակա միջավայրի պահպանությանը, ներառյալ բնապահպանական համապատասխանության հարցերը: Օրինակ, այն նախատեսում է Բնապահպանական պատասխանատվության մասին դիրեկտիվի (ELD) և Արդյունաբերական արտանետումների մասին դիրեկտիվի (IED) դրույթների մոտարկումը: Հավելված Բ-ում ներկայացված են այս երկու փաստաթղթերի ժամկետների վերաբերյալ մանրամասներ: Բացի այդ, Հայաստանը հավատարիմ է 20 միջազգային համաձայնագրերին, որոնք թվարկված են Հավելված Գ-ում, որոնց համապատասխանության դրույթները ներառված են ազգային օրենսդրության մեջ:

7. Հայաստանում բնապահպանական օրենքների և իրավական ակտերի նախագծերն անցնում են հանրային խորհրդատվությունների փուլով: Հայաստանը 2001թ.-ին վավերացրել է «Շրջակա միջավայրի վերաբերյալ տեղեկատվության մատչելիության, որոշումների ընդունման գործընթացին հասարակայնության մասնակցության և արդարադատության մատչելիության մասին» կոնվենցիան (Օրհուսի կոնվենցիա) (ՀՀ կառավարություն, 2008թ. ^[11]): Այն նաև թարգմանել է «Շրջակա միջավայրի

վերաբերյալ որոշումների ընդունման գործընթացին հասարակայնության մասնակցության վերաբերյալ» ՄԱԿ ԵՏՀ Մաստրիխտի առաջարկությունները (Հայաստանի Հանրապետության կառավարություն, առանց տարեթվի^[12]): Արդյունահանող ճյուղերի թափանցիկության նախաձեռնությանը սկսած 2017 թվականից մասնակցելու արդյունքում Հայաստանի բնապահպանության ոլորտի հանքարդյունաբերությանն առնչվող օրենսդրության թափանցիկության մակարդակն Էականորեն բարձրացել է:

8. Հայաստանում արտանետման սահմանային թույլատրելի ծավալները կարգավորվում են կառավարության որոշումներով, և այն սուբյեկտները, որոնք գերազանցում են որոշակի աղտոտիչ նյութի արտանետման սահմանային թույլատրելի մակարդակը, պարտավոր են ստանալ բնապահպանական թույլտվություն: «Մթնոլորտային օդի պահպանության մասին» օրենքի (1994թ.) 13-րդ հոդվածի համաձայն՝ թույլտվություն պարտավոր են ստանալ այն սուբյեկտները, որոնց օդի պահանջվող օգտագործման ծավալը մեկ տարում գերազանցում է 2 միլիարդ խորանարդ մետրը (մ³) (կամ 2000 մ³ վայրկյանում)¹: Յուրաքանչյուր սուբյեկտ պետք է ցանկացած տիպի ջրօգտագործման համար ստանա ջրօգտագործման թույլտվություն՝ բացառությամբ ՀՀ ջրային օրենսգրքով սահմանված դեպքերի (Հայաստանի Հանրապետության կառավարություն, 2002թ.^[13]): Ջրօգտագործումը չի թույլատրվում այն դեպքերում, երբ դա կարող է հանգեցնել ազգային ջրային պաշարի կրճատման կամ երբ դա չի համապատասխանում ջրօգտագործման չափորոշիչներին (Հայաստանի Հանրապետության կառավարություն, 2002թ.^[13]): ՀՀ ջրային օրենսգրքում սահմանված են չափանիշներ, որոնք հաշվի են առնվում որոշում կայացնող մարմինների կողմից թույլտվություն տրամադրելու ժամանակ (Հայաստանի Հանրապետության կառավարություն, 2002թ.^[13])՝ թափոնների առաջացման նորմատիվների մասին կառավարության որոշմամբ (2005թ.) սահմանելով իրավաբանական անձանց կողմից թափոնների կառավարման կարգը, ներառյալ առաջացումը և հեռացումը (Հայաստանի Հանրապետության կառավարություն, 2006թ.^[14]): 2006թ.-ի մեկ այլ որոշմամբ սահմանվում են թափոնների անձնագրավորման կարգը և թափոնի անձնագրի օրինակելի ձևը (Հայաստանի Հանրապետության կառավարություն, 2006թ.^[15]): Օրենսդրությունը նաև սահմանում է որոշակի աղտոտիչ նյութերի սահմանային թույլատրելի կոնցենտրացիաներ (ՍԹԿ-ներ): Օրինակ՝ ՀՀ կառավարության 2006թ.-ի որոշմամբ սահմանվում են մթնոլորտային օդն աղտոտող 389 նյութերի ՍԹԿ-ները՝ նշելով նաև դրանց թունավորության աստիճանը (Հայաստանի Հանրապետության կառավարություն, 2006թ.^[16]): ՀՀ կառավարության 2011թ.-ի որոշմամբ սահմանվում են յուրաքանչյուր ջրավազանային կառավարման տարածքի ջրի որակի ապահովման նորմերը, որոնք թարմացվում են վեց տարին մեկ անգամ (Հայաստանի Հանրապետության կառավարություն, 2011թ.^[17]): Հետագայում այդ նորմերն արտացոլվում են ջրավազանային կառավարման պլաններում (Հայաստանի Հանրապետության կառավարություն, 2006թ.^[18]):

9. Հայտատուները կարող են թույլտվություն ստանալու համար դիմել Շրջակա միջավայրի նախարարության տարածքային բաժիններ՝ տպագիր հայտը ներկայացնելով անձամբ կամ ուղարկելով փոստով: Թույլտվության հայտերի ներկայացման գործընթացը գտնվում է թվայնացման փուլում: Բնապահպանության յուրաքանչյուր ոլորտի համար ներկայացվում է առանձին հայտ և տրվում առանձին թույլտվություն: Թույլտվության հայտի համար սահմանված է փոքր վճար: Տարբեր թույլտվությունների վճարների համապարփակ դասակարգում չկա, սակայն ջրօգտագործման թույլտվության վճարները բավականին ցածր են՝ համաձայն ԵՄ գործելակերպի: Հայաստանում ջրօգտագործման թույլտվության վճարը իրավաբանական անձի համար սահմանված է մոտավորապես 15 եվրո, իսկ ֆիզիկական անձի համար՝ 18 եվրո: Ներկայացված հայտի հետ կապված խնդիրների դեպքում հայտատուն հնարավորություն ունի այն փոփոխելու և նորից ներկայացնելու: Բնապահպանության ոլորտի թույլտվությունները տրվում են կենտրոնական մակարդակով, և

¹ Սահմանային թույլատրելի մակարդակից ցածր արտանետումներ կատարող այնպիսի սուբյեկտները, ինչպիսիք են ՓՄՁ-ները, կարող են գործել առանց թույլտվության կամ փոխարենը նրանցից կարող է պահանջվել ներկայացնել իրենց գործունեության մասին ծանուցում:

յուրաքանչյուր թույլտվություն ստորագրվում է շրջակա միջավայրի նախարարի և տնտեսավարող սուբյեկտի կողմից:

10. Շրջակա միջավայրի նախարարության կողմից տարեկան շուրջ 70-80 թույլտվություն է տրվում մթնոլորտային արտանետումների համար: 2020թ.-ին տրվել է 180 նոր ջրօգտագործման թույլտվություն: Ստացված տեղեկությունների համաձայն՝ նախարարությունը մերժում է ջրօգտագործման թույլտվության հայտերի մոտ 10%-ը նույնիսկ ուղղումներից հետո՝ ջրօգտագործման իրավունքների մասնակի համընկման պատճառով:

11. Որոշ շահագրգիռ կողմերի կարծիքով Հայաստանում բնապահպանության ոլորտի օրենսդրության պահանջների արդյունավետ կատարման հիմնական մարտահրավերը գործող բնապահպանական օրենքների ու իրավական ակտերի երկիմաստությունը և այն, որ դրանք չեն ապահովում բավարար խթաններ: Հետևաբար ցանկալի է իրականացնել Հայաստանի բնապահպանության ոլորտի օրենսդրության վերլուծություն, հստակեցնելով օրենքները և իրավական ակտերը, վերացնելով կանոնակարգերում առկա կրկնությունները և մեծացնել կանխարգելիչ ազդեցությունը (Համաշխարհային բանկ, 2016թ.^[8]): Այդ վերլուծությունը կարող է իրականացվել շրջակա միջավայրին պատճառվող վնասների և կորուստների մասին ՀՀ օրենսդրության վերանայման համատեքստում, որը քննարկվում է ՀԸԳՀ-ի շրջանակներում:

12. Հայաստանը կարող է մի քանի ուղղություններով ամրապնդել իր թույլտվությունների տրամադրման համակարգը: Առաջին՝ խոշոր և բարդ կայանքների թույլտվությունների նկատմամբ կարող է կիրառել համապարփակ մոտեցում, որի համար ուղեցույց կարող է հանդիսանալ ԵՄ-ի արդյունաբերական արտանետումների վերաբերյալ դիրեկտիվը (IED) (Եվրոպական Խորհրդարան և Խորհուրդ, 2010^[19]): Երկրորդ՝ չնայած շրջակա միջավայրի յուրաքանչյուր ոլորտի թույլտվության պայմանների ամբողջական պատկերը չկա, մթնոլորտային օդն աղտոտող նյութերի արտանետումների տվյալներից կարելի է ենթադրել, որ թույլտվությունների տրամադրումը հիմնականում կախված է արտանետումների ծավալից: Եթե այդպես է, ապա կարելի է բնապահպանության ոլորտի թույլտվությունների տրամադրման ժամանակ ուսումնասիրել աղտոտիչ նյութի թունավորության աստիճանը, քանի որ ավելի փոքր ծավալով, բայց ավելի թունավոր նյութերի արտանետումը կարող է եական վնաս հասցնել շրջակա միջավայրին: Երրորդ՝ չհաստատված փաստեր կան այն մասին, որ թույլտվության հայտերի գնահատման գործընթացը հաճախ ձգձգվում է, քանի որ աշխատանքները կատարվում են ձեռքով, թղթային եղանակով և ներառում է ավելի քան մեկ նախարարություն: Գործընթացի հնարավոր խոչընդոտներից մեկն այն է, որ յուրաքանչյուր թույլտվություն պետք է ստորագրվի շրջակա միջավայրի նախարարի կողմից: Այս ամենից ելնելով՝ ցանկալի է պարզեցնել և ավելի արդյունավետ դարձնել Հայաստանի թույլտվությունների տրամադրման գործընթացը: Դրա համար կարևոր է թույլտվությունների և թույլտվությունների տրամադրման գործընթացի թվայնացումը, որը ներկայումս իրականացվում է:

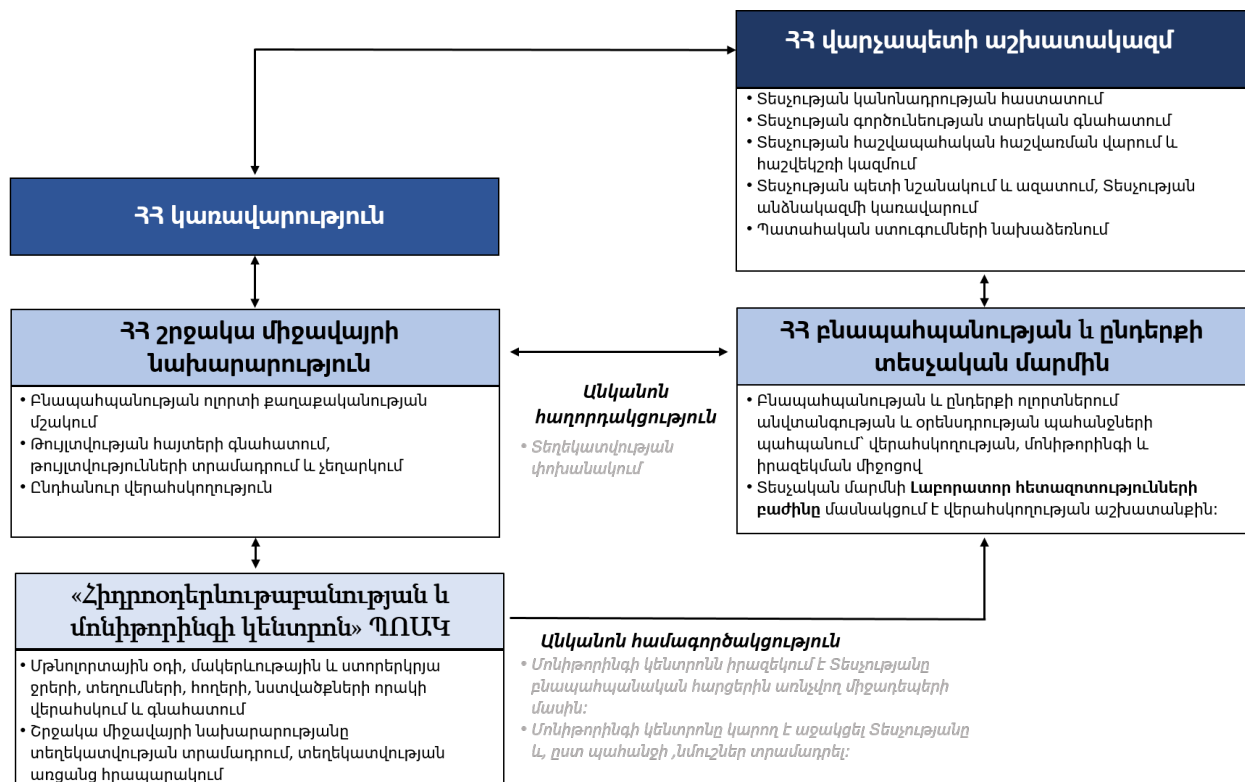
13. Հասարակական կազմակերպությունները (ՀԿ-ներ) տեղեկացնում են, որ ունեն սահմանափակ հնարավորություններ քաղաքականություն մշակող մարմիններին իրենց կարծիքը հայտնելու համար և խորհրդատվությունը կարծես հիմնականում տեղի է ունենում էլեկտրոնային փոստով: Բացի այդ, մտահոգություններ կան նաև այն կապակցությամբ, թե որքանով են ՀԿ-ների կողմից արտահայտված կարծիքները քննարկվում Շրջակա միջավայրի նախարարության կողմից: Հետևաբար ՀՀ կառավարությունը կարող է դիտարկել բնապահպանական քաղաքականության մշակման գործընթացում ՀԿ-ների, ինչպես նաև մասնավոր հատվածի և հասարակության ներգրավման մեխանիզմների հասցեագրումը: Կառավարությունը կարող է նաև դիտարկել պաշտոնական խորհրդատվությունները՝ թույլտվությունների հայտերի վերաբերյալ: Այն նաև կարող կենտրոնական և տեղական մակարդակներում է շահագրգիռ կողմերի մասնակցությամբ ստեղծել օրենսդրական խմբեր՝ կոնկրետ օրենսդրական թեմաների (օր.՝ թույլտվության վճարներ), շրջակա միջավայրի (օր.՝ ջրային ռեսուրսներ), տնտեսական հարցերի շուրջ քննարկումներ ծավալելու նպատակով: Բացի շահագրգիռ խմբերի հետ բազմակողմ հանդիպումներից՝ օգտակար կլինեն նաև ՀԿ-ների և մասնավոր հատվածի հետ երկկողմ հանդիպումները: Հաղորդակցության այս ձևերը կօգնեն վստահություն ձեռք

բերել տարբեր շահագրգիռ կողմերի մոտ: Ի վերջո, խրախուսվում է նաև շահագրգիռ կողմերին տեղեկատվություն տրամադրել նշված խորհրդատվությունների արդյունքների վերաբերյալ:

Ինստիտուցիոնալ դաշտ

14. Հայաստանում բնապահպանական օրենսդրության պահանջների պահպանման համար պատասխանատու հիմնական մարմիններն են՝ ՀՀ շրջակա միջավայրի նախարարությունը (այսուհետև՝ «Նախարարություն») և ՀՀ բնապահպանության և ընդերքի տեսչական մարմինը (ԲԸՏՄ) (Նկար 2.2):

Նկար 2.2. Հայաստանում բնապահպանական օրենսդրության պահանջների պահպանման համար պատասխանատու հիմնական մարմինները

Աղբյուրը՝ Հեղինակի սեփական մշակում

Ինստիտուցիոնալ պարտականություններ

15. ՀՀ շրջակա միջավայրի նախարարությունը պատասխանատու է բնապահպանական քաղաքականության մշակման, տարբեր տիպի թույլտվությունների ուսումնասիրման և տրամադրման, բնապահպանական քաղաքականության ընդհանուր վերահսկողության իրականացման համար:

16. Նախարարությունում քննարկվում է Լիցենզիաների և թույլտվությունների վարչության ըստ ոլորտների վերակազմավորման հարցը: Այն ըստ անհրաժեշտության կոնկրետ հարցերով համագործակցում է այլ պետական մարմինների հետ, օրինակ՝ ՀՀ արդարադատության նախարարությունից իրավական եզրակացություն ստանալու նպատակով: ՀՀ Շրջակա միջավայրի նախարարությանն առընթեր **«Հիդրոօդերևութաբանության և մոնիթորինգի կենտրոն» պետական ոչ առևտրային կազմակերպությունը** (ՀՄԿ ՊՈԱԿ) պատասխանատու է

մթնոլորտային օդի, մակերևութային և ստորերկրյա ջրային ռեսուրսների որակի, տեղումների, հողերի և նստվածքների մոնիթորինգի և գնահատման համար:

17. **ԲԸՏՄ-ն** ապահովում է համապատասխանությունը բնապահպանության և ընդերքի անվտանգության ոլորտների օրենսդրությանը (Հայաստանի Հանրապետության վարչապետ, 2018թ. [20]): Այն ստեղծվել է 2017թ.-ին՝ «Տեսչական մարմինների մասին» օրենքի համաձայն (ԲԸՏՄ, 2020թ. [21]): Դա հաջորդել է 2009թ.-ին սկսված ինստիտուցիոնալ բարեփոխումներին՝ տարանջատելու քաղաքականության մշակումը և տեսչությունը: ԲԸՏՄ կանոնադրությունը հաստատվել է 2018թ.-ին:

18. ԲԸՏՄ-ն վերահսկողություն է իրականացնում հետևյալ ոլորտներում՝ մթնոլորտային օդի պահպանություն, ջրային, հողային, ընդերքի ռեսուրսների օգտագործում և պահպանում, պետական փորձաքննություն, վտանգավոր նյութեր, թափոնների առաջացում և սպառում, կենդանական և բուսական աշխարհի պահպանություն, բնապահպանական հարկեր և բնօգտագործման վճարներ, վիճակագրական հաշվետվություններ (Գալոյան, 2020թ. [22]): Այն կառավարում է բնապահպանության և ընդերքի ոլորտներում առկա ռիսկերը, իրականացնում է ՀՀ օրենսդրության պահանջների պահպանման նկատմամբ վերահսկողություն, կազմակերպում է միջոցառումներ՝ կանխելու կամ նվազեցնելու շրջակա միջավայրի վրա բացասական ազդեցությունները և բնական պաշարների անարդյունավետ օգտագործումը (Գալոյան, 2020թ. [22]):

19. 2020թ.-ի վերջին եռամսյակում ԲԸՏՄ-ն վերահսկողություն է իրականացրել 4477 սուբյեկտների նկատմամբ, որոնք վճարել են բնապահպանական և բնօգտագործման վճարներ: ԲԸՏՄ-ի կողմից վերահսկվող թույլտվություն ունեցող սուբյեկտների թվի վերաբերյալ տեղեկատվությունը հասանելի է: Հետևաբար պարզ է արդյոք այն ունի ընդհանուր տեղեկատվություն թույլտվություն ունեցող բոլոր սուբյեկտների վերաբերյալ:

20. ԲԸՏՄ-ի Երևանի կենտրոնական գրասենյակում կա վեց վարչություն և երկու բաժին (Գալոյան, 2020թ. [22]).

- Ջրերի, մթնոլորտի, հողերի, թափոնների և վտանգավոր նյութերի վերահսկողության վարչություն,
- Ընդերքի վերահսկողության վարչություն,
- Կենսաբազմազանության վերահսկողության վարչություն,
- Որակի ապահովման վարչություն,
- Ռիսկի գնահատման և վերլուծությունների վարչություն,
- Իրավական աջակցության և փաստաթղթաշրջանառության վարչություն,
- Իրազեկման և հանրության հետ տարվող աշխատանքների բաժին,
- Լաբորատոր հետազոտությունների բաժին:

21. ԲԸՏՄ-ն բաղկացած է իր կենտրոնական գրասենյակին ենթակա 11 տարածքային բաժիններից՝ մեկական յուրաքանչյուր մարզում (Արագածոտնի, Արարատի, Արմավիրի, Գեղարքունիքի, Երևանի, Լոռիի, Կոտայքի, Շիրակի, Սյունիքի, Վայոց Ձորի, Տավուշի):

22. ԲԸՏՄ-ն պաշտոնապես ունի 195 հաստիք: Դրանցից 167-ը լրացված են, աշխատակազմի 130 անդամները իրականացնում են վերահսկողություն, վերլուծություններ, ստուգումներ, փորձաքննություններ և նմանատիպ այլ գործառնություններ, իսկ մնացածը՝ զբաղվում են կառավարման, վարչական և նյութատեխնիկական ապահովման հարցերով: ԲԸՏՄ ֆինանսավորվում է Հայաստանի Հանրապետության պետական բյուջեից (Հայաստանի Հանրապետության կառավարություն, 2005թ. [23]), որը համապատասխանում է Եվրոպական Միությունում ընդունված պրակտիկային: 2019թ.-ին դրա բյուջեն կազմել է մոտ 1,5 միլիոն եվրո, որը ՀՀ շրջակա միջավայրի նախարարության տվյալ տարվա ընդհանուր բյուջեի մոտ 13%-ն է (մոտ 11,2 միլիոն եվրո): ԲԸՏՄ ֆինանսավորումը համեմատաբար քիչ է երևում և պետք է վերանայվի՝ հաշվի առնելով տեսչության լիազորությունները և թույլտվություն ունեցող սուբյեկտների վերահսկողությունը:

23. Ի տարբերություն շատ այլ երկրների, որտեղ բնապահպանական տեսչությունը հաշվետու է շրջակա միջավայրի նախարարությանը, Հայաստանում տեսչությունը ենթակա է անմիջապես Կառավարությանը: **Հայաստանի Հանրապետության վարչապետը** հաստատում է ԲԸՏՄ կանոնադրությունը, նրա կառավարման խորհրդի կազմը և ԲԸՏՄ գործունեության ոլորտները, ստանում է Տեսչության գործունեության վերաբերյալ հաշվետվություններ, ուսումնասիրում է ստուգումների արդյունքները և հաստատում տարեկան հաշվեկշիռը (Հայաստանի Հանրապետության վարչապետ, 2018թ.^[20]): Վարչապետը նշանակում և ազատում է ԲԸՏՄ պետին, իսկ Վարչապետի աշխատակազմն (ՎԱ) իրականացնում է ԲԸՏՄ հաշվապահությունը, գնումները և կադրերի կառավարումը (Հայաստանի Հանրապետության վարչապետ, 2018թ.^[20]): ՎԱ տեսչական մարմինների համակարգման բյուրոն համակարգում է ԲԸՏՄ-ի գործունեությունը:

24. ԲԸՏՄ-ի աշխատանքն ամեն տարի գնահատվում է: Կառավարման խորհուրդը, որը բաղկացած տասը անդամից, քննում է ԲԸՏՄ-ի կողմից պատրաստված ինքնագնահատման զեկույցը: Այնուհետև այն փոխանցում է զեկույցը ՎԱ-ին՝ կատարողականի տարեկան գնահատման նպատակով: Տեսչության գործունեության գնահատման հատուկ չափանիշներ չկան:

25. Շրջակա միջավայրի նախարարության և ԲԸՏՄ-ի միջև ըստ ահրաժեշտության տեղի է ունենում տեղեկատվության փոխանակում՝ ամենամյա հաճախականությամբ: Այս երկու մարմինների միջև չկա փոխըմբռնման հուշագիր (ՓՀ) կամ համաձայնագիր: ԲԸՏՄ-ն համագործակցում է նաև այլ նախարարությունների հետ:

Ինստիտուցիոնալ կառուցվածքի գնահատում

26. Հայաստանի բնապահպանության ոլորտի օրենսդրության պահանջների կատարման ինստիտուցիոնալ կառուցվածքը, որտեղ ԲԸՏՄ-ն գործում է որպես առանձին պետական մարմին և հաշվետու է ՎԱ-ին, անսովոր է: Բազմաթիվ այլ երկրներում բնապահպանական տեսչությունը գործում է որպես առանձին մարմին կամ շրջակա միջավայրի նախարարության կազմում ընդգրկված բաժին կամ վարչություն, և առկա են համապատասխան երաշխիքներ՝ տեսչության անկախությունն ապահովելու և շահերի բախումը կանխելու համար:

27. Կառուցվածքը, ըստ որի տեսչությունը հաշվետու է Շրջակա միջավայրի նախարարությունը, ունի որոշակի առավելություններ: Այն երկրներում, որտեղ տեսչությունը գործում է նախարարությանն առընթեր, տեսչության բարձրագույն պաշտոնյան (օրինակ՝ գլխավոր տեսուչը) սովորաբար ուղիղ հաղորդակցվում և հաշվետու է տվյալ նախարարին: Այդ դեպքում նախարարությունն է սահմանում տեսչության նպատակներն ու ռեսուրսները, իսկ նախարարը քաղաքական պատասխանատվություն է կրում տեսչության գործունեության համար: Տեսչության և քաղաքականություն մշակող ստորաբաժանումների՝ միևնույն կառավարման մարմնի ներքո գործունեության առավելություններից մեկը այն է, որ նրանց համար ավելի հեշտ է հաղորդակցվել, ինչպես նաև հակազդել անարդյունավետ բնապահպանական քաղաքականություններին կամ դրանց իրականացմանը: Բացի այդ, բնապահպանական տեսչությունը պետք է հնարավորություն ունենա դիտարկելու բոլոր կարևոր օրենսդրական առաջարկները և գնահատելու նոր կամ փոփոխված օրենքների, իրավական ակտերի կիրարկելիությունը: Տեսչությունը պետք է նաև հնարավորություն ունենա իր դիտողությունները ներկայացնելու նոր թույլտվությունների հայտերի վերաբերյալ և ազատ մտնելու թույլտվությունների բազա՝ ստուգումներ կատարելու նպատակով: Մյուս կողմից, Հայաստանի ինստիտուցիոնալ կառուցվածքը կարող է ավելի մեծ նշանակություն տալ բնապահպանական օրենսդրության պահանջների կատարմանը և վերջինիս տեսանելիության ապահովմանը:

28. Անկախ ինստիտուցիոնալ կառուցվածքից՝ Շրջակա միջավայրի նախարարությունը և ԲԸՏՄ-ն պետք է ապահովեն միմյանց հետ հաղորդակցությունը և համագործակցությունը վերոնշյալ հիմնական ուղղություններով: ՏՀԶԿ-ի հետ հարցազրույցների ընթացքում նշվել է նրանց միջև հաղորդակցության և համագործակցության պակասի մասին: Պետք լինի կանոնավոր հաղորդակցություն երկու մարմինների բարձրաստիճան պաշտոնյաների միջև, օրինակ՝ կանոնավոր հանդիպումների միջոցով: Նախարարության և ԲԸՏՄ-ի միջև կարող է կնքվել փոխըմբռնման

հուշագիր՝ հիմնվելով բնապահպանական նպատակների իրագործման վրա: Հուշագրում կսահմանվեն նրանց համապատասխան դերերը, հաղորդակցության միջոցները, գործունեության վերահսկման և արդյունավետության գնահատման չափանիշները: Նման Հուշագիրը պետք է պարբերաբար վերանայվի՝ հատկապես հանգամանքների կամ ռեսուրսների փոփոխության դեպքում: Այնուամենայնիվ, եթե հավանական չէ, որ Փոխըմբռնման հուշագիրը հասնի այդ նպատակներին, կողմերը կարող են փոփոխություններ նախատեսել համապատասխան կանոնադրություններում:

29. Բացի այդ, և մասամբ կապված այս կետի հետ, նախարարության և ԲԸՏՄ-ի միջև պարտականությունների բաշխումը որոշ դեպքերում կարող է թվալ անհասկանալի: Բնապահպանական հարցերին առնչվող դիմում-բողոքները պետք է ներկայացվեն ԲԸՏՄ-ին, իսկ թույլտվությունների հետ կապված հարցերը՝ Նախարարությանը: Գործում է ճկուն մեխանիզմ վերահասցեագրելու այդ դիմում-բողոքները և հարցերը մեկ միավորից մյուսին: Հարցված ՀԿ-ները նշել են, որ պարտականությունների այս բաշխումն անհասկանալի է, ինչը հանգեցնում է իրենց հարցումներին պատասխանելու ժամկետների հետաձգմանը: Հետևաբար, Շրջակա միջավայրի նախարարությունը և ԲԸՏՄ-ն կարող են քննարկել հասարակությանը շրջակա միջավայրի պահպանության ապահովման հետ կապված իրենց պարտականությունները պարզաբանելու հարցը: Ինչպես նշվեց, որոշ երկրներ օգտագործում են հստակ համաձայնագրեր կամ փոխըմբռնման հուշագրեր իրենց շրջակա միջավայրի համար պատասխանատու նախարարության և բնապահպանական տեսչության միջև՝ համակարգումը մեծացնելու համար:

30. Ի վերջո, ԲԸՏՄ-ն կշահի, եթե իր տարեկան գնահատման համար սահմանվեն օբյեկտիվ Հիմնական կատարողական ցուցանիշ, որոնք կկիրառվեն ինչպես ինքնագնահատման, այնպես էլ ՎԱ-ի կողմից իրականացվող գնահատումների համար: Այդ չափանիշները իդեալական պայմաններում պետք է ներառեն ինչպես քանակական, այնպես էլ որակական բաղադրիչներ, որը թույլ կտա օբյեկտիվորեն գնահատել ԲԸՏՄ-ը գործունեությունը և ժամանակի ընթացքում հետևել նրա առաջընթացին: Քանակական չափանիշներից են՝ ստուգումների, քննված բողոքների, քաղաքականության վերաբերյալ տրված խորհրդատվությունների, պատրաստված հաշվետվությունների քանակը: Որակական չափանիշների օրինակները ներ են առնում ընտրված առաջնահերթությունները, նոր ռիսկերի բացահայտումը, նորարարական մոտեցումների մշակումը, կազմակերպության զարգացումը: Բացի այդ, արդյունավետության գնահատման չափանիշները պետք է հաշվի առնեն որքանով է ԲԸՏՄ-ն հասել շրջակա միջավայրի պահպանության արդյունքներին:

Տեսուչների հմտությունները

31. ԲԸՏՄ-ի տեսուչներն ունեն քաղաքացիական ծառայողի կարգավիճակ և ունեն անժամկետ պայմանագրեր: Նրանք ընտրվում են բաց մրցույթով և կարիք ունեն համալսարանական աստիճանի, ինչպես նաև համապատասխան աշխատանքային փորձի և հմտությունների: Տեսուչները ենթարկվում են տարեկան կատարողականի/գործունեության գնահատման՝ համաձայն ՀՀ Կառավարության 2011 թվականի հոկտեմբերի 20-ի N 1510 որոշման: Այս գնահատումների միջոցով գնահատվում են աշխատակիցների գործունեության արդյունավետությունը, անձնական (կամ) կառավարման հմտությունները, աշխատակիցների ներուժի ճիշտ օգտագործումը; աշխատողների մասնագիտական հմտությունների զարգացում և օգտագործումը; աշխատանքի ռացիոնալ բաշխման և արդյունավետ կառավարման բարելավումը: Արդյունքների գնահատումը ծառայում է աշխատակիցներին խրախուսելու (պարգևատրելու), բացահայտելու վերապատրաստման կարիքները և խթանելու աշխատակիցների առաջխաղացումը:

32. ԲԸՏՄ-ն մասնակցում են տեղական շահագրգիռ կողմերի, օրինակ՝ Քաղաքացիական ծառայության գրասենյակի և արտաքին գործընկերների կազմակերպած կարողությունների զարգացմանը: Օրինակ՝ Եվրոպական հանձնաժողովի տեխնիկական աջակցության և տեղեկատվության փոխանակման գործիքի շրջանակներում տեսուչների համար անցկացվել է ռիսկի գնահատման թեմայով վերապատրաստում:

33. ԲԸՏՄ-ն մարդկային ռեսուրսների հետ կապված խնդիրներ ունի ինչպես հմտությունների քանակի, այնպես էլ մատչելիության առումով: Հետևաբար, ԲԸՏՄ-ն կարող է օգտվել վերլուծությունից, որը համեմատում է առկա հմտությունները պահանջվող հմտությունների հետ: Հետագայում, այն կարող է ընդունել հատուկ վերապատրաստման ուսումնական ծրագիր՝ արդյունավետ կերպով լուծելու հմտությունների թերությունները, ինչը կհանգեցնի տեսուչների վերապատրաստմանը խմբակային կամ անհատական հիմունքներով: Ե՛վ տեխնիկական գիտելիքներն ու փորձագիտությունը, և՛ ավելի մեղմ իրավասությունները, ինչպիսիք են մարդկանց հետ գործ ունենալը, կարևոր են տեսուչների համար՝ իրենց աշխատանքը պատշաճ կերպով վարելու համար:

ԲԸՏՄ-ի ներսում տեղեկատվության կառավարումը

34. ԲԸՏՄ-ի ներսում տեղեկատվության կառավարումը հիմնականում իրականացվում է ձեռքով, և չկան տեղեկատվական կառավարման համար անհրաժեշտ բոլոր գործընթացները: Թույլտվությունների տվյալների բազան կառավարվում է ձեռքով, սակայն թվայնացման համար հետագայում նախատեսվում է գնել ծրագրային ապահովում: ԲԸՏՄ-ն իր ստուգումների իրականացման նպատակով օգտագործում է Շրջակա միջավայրի նախարարության կողմից առցանց հրապարակված թույլտվությունների վերաբերյալ տվյալները: Նախարարությունը եռամսյակային կտրվածքով թարմացնում է ջրօգտագործման թույլտվությունների վերաբերյալ առցանց տվյալները և տեղեկատվություն ուղարկում ԲԸՏՄ-ին: ԲԸՏՄ-ի այլ գործընթացներում գրանցված տվյալները, օր.՝ ստուգումների արդյունքները նույնպես պահպանվում են ձեռքով, քանի որ չկա ծրագրային ապահովում տվյալների էլեկտրոնային պահպանման համար: Ի վերջո, այն չունի բնապահպանական հարցերին առնչվող բողոքների և ահազանգերի արդյունավետ վարման մեխանիզմ (ավելի մանրամասն տեղեկությունների համար տե՛ս «Վերահսկողություն» բաժինը):

35. Այս ամենը հաշվի առնելով՝ ԲԸՏՄ-ն կարող է դիտարկել տվյալների կառավարման ոլորտում, ներառյալ հնարավորինս ավտոմատացումը, բարեփոխումների իրականացումը՝ թույլտվությունների, ստուգումների և դրանց արդյունքների, ինչպես նաև ստացված ահազանգերի հաշվառման և այդ գործընթացների գրանցման ընթացքին նպաստելու նպատակով: Նրանք համոզված են, որ 2022թ.-ին ներդրվելիք տվյալների էլեկտրոնային կառավարման համակարգը և էլեկտրոնային սարքավորումների, ներառյալ պլանշետների գնումը կնպաստեն իրենց գործունեության արդյունավետության բարձրացմանը, որակի ապահովմանը, թափանցիկությանը, հուսալիությանը և հաշվետվողականությանը:

36. Թույլտվությունների տվյալների կառավարման պարզ տարբերակ է էլեկտրոնային սարքի, օր.՝ պլանշետի վրա թույլտվությունների համար նախատեսված մատչելի ծրագրային ապահովման տեղադրումը: Այս դեպքում թվային թույլտվությունը կարող է երկրորդային դեր կատարել՝ որպես ստուգումների ընթացքում լրացվող ստուգաթերթիկ: Կարևոր է երաշխավորել, որ ԲԸՏՄ-ի կողմից թույլտվությունների տվյալների վարման նպատակով օգտագործվող ցանկացած թվային գործիք պետք է լիովին համապատասխանի Շրջակա միջավայրի նախարարության կողմից նախաձեռնված թույլտվությունների թվայնացման գործընթացին:

37. Ստուգումների պլանավորման, իրականացման, հաճախականության և արդյունքների հաշվառման ներքին համակարգը կարող է ժամանակի ընթացքում օգտագործվել տնտեսավարող սուբյեկտների՝ բնապահպանական օրենսդրության պահանջների կատարման պատմությունը և բնութագիրը ստեղծելու համար:

3 Բնապահպանական օրենսդրության պահանջների կատարման նկատմամբ վերահսկողության համակարգը

38. Հայաստանում բնապահպանական օրենսդրության պահանջների պահպանման նկատմամբ վերահսկողությունն իրականացվում է տարբեր մեխանիզմներով: Դրանք ներ են առնում ռիսկի վրա հիմնված ծրագրային ստուգումներ, ոչ ծրագրային ստուգումներ, դիտարկում, ուսումնասիրություն, ընկերությունների կողմից ինքնավերահսկողություն, հասարակության և հասարակական կազմակերպությունների կողմից անկախ վերահսկողություն:

Ստուգումներ

39. Հայաստանում ստուգումների համար կիրառվում է ռիսկի վրա հիմնված մոտեցումը՝ ղեկավարվելով երկու հիմնական փաստաթղթերով: «Ստուգումների կազմակերպման և անցկացման մասին» ՀՀ օրենքով (ընդունված 2000թ.-ին) սահմանվում է ռիսկի վրա հիմնված ստուգումների համակարգը և ստուգումների պլանավորումը (Գալոյան, 2020թ. [22]): Սույն օրենքի համաձայն՝ ռիսկի վրա հիմնված ստուգումների համակարգը ստուգում իրականացնող մարմինների կողմից ստուգումների պլանավորման նպատակով իրականացվող միջոցառումների համալիր է, որի միջոցով ստուգումները նպատակաուղղվում են դեպի այն ոլորտները և վերահսկման օբյեկտները, որոնք ավելի ռիսկային են (Գալոյան, 2020թ. [22]):

40. 2019թ.-ի օգոստոսին ընդունվել է «ՀՀ բնապահպանության և ընդերքի տեսչական մարմնի կողմից իրականացվող՝ ռիսկի վրա հիմնված ստուգումների մեթոդաբանությունը և ռիսկայնությունը որոշող չափանիշների ընդհանուր նկարագիրը հաստատելու մասին» ՀՀ կառավարության որոշումը (Գալոյան, 2020թ. [22]): Այս փաստաթղթի համաձայն՝ ռիսկը՝ տնտեսավարող սուբյեկտի գործունեության արդյունքում շրջակա միջավայրին վնաս հասցնելու հավանականությունն է: Դրանով տնտեսավարող սուբյեկտները դասակարգվում են հետևյալ երեք խմբերից որևէ մեկում՝ ստուգումների համապատասխան հաճախականությամբ.

- բարձր ռիսկայնության (տարին մեկ անգամ),
- միջին ռիսկայնության (երեք տարին մեկ անգամ),
- և ցածր ռիսկայնության (հինգ տարին մեկ անգամ):

41. Ըստ մեթոդաբանության՝ բարձր ռիսկայնության խմբում ընդգրկված տնտեսավարող սուբյեկտները կազմում են տվյալ տարում ստուգման ենթակա սուբյեկտների առնվազն 70%-ը: Ցածր ռիսկայնության խմբում ընդգրկված սուբյեկտները կազմում են տվյալ տարում ստուգման ենթակա տնտեսավարող սուբյեկտների առավելագույնը 5%-ը (Հայաստանի Հանրապետության կառավարություն, 2019թ. [24]):

42. Տնտեսավարող սուբյեկտների ռիսկայնությունը հաշվարկվում է որպես ոլորտային և անհատական ռիսկայնության միավորների գումար: Տնտեսավարող սուբյեկտների ռիսկայնության գնահատումն իրականացվում է հետևյալ քայլերի հաջորդականությամբ՝

- նախնական ոլորտային ռիսկի գնահատում՝ ըստ տնտեսավարող սուբյեկտների գործունեության տեսակների.
- ստուգման արդյունքում տնտեսավարող սուբյեկտների անհատական ռիսկայնության որոշում.
- տնտեսավարող սուբյեկտների դասակարգում՝ ըստ ռիսկայնության խմբերի:

43. Այն, որ Հայաստանը սկսել է կիրառել ռիսկի վրա հիմնված ստուգումների սկզբունքը, արդեն դրական տեղաշարժ է: Մինևույն ժամանակ ռիսկի գնահատման համակարգն կարող է էլ ավելի պարզեցվել և շահել ճկունության ավելացումից: Ռիսկի գնահատման սկզբնական փուլում կարող է օգտագործվել թույլտվությունների համակարգը, քանի որ այնտեղ արդեն կա համապատասխան տեղեկատվություն: Այնուհետև ռիսկի գնահատման ամփոփիչ փուլում կարող են օգտակար լինել ստուգումները: Ռիսկայնության դասերը կարծես մշտական են սահմանվում, սակայն իդեալական պայմաններում դրանք պետք է լինեն ճկուն՝ շրջակա միջավայրի, արդյունաբերության կամ աղտոտիչ նյութերի արտանետման փոփոխություններն արտացոլելու համար: Նույնիսկ եթե կազմվում է ռիսկի հիման վրա ստուգումների տարեկան ծրագիր, այն պետք է ունենա վերանայման հնարավորություն, եթե կա օրենսդրությամբ սահմանված պահանջի խախտում:

44. Բնապահպանության և ընդերքի տեսչական մարմինը (ԲԸՏՄ) նաև պահպանում և պարբերաբար թարմացնում է բոլոր տնտեսավարող սուբյեկտների ռիսկերի գնահատման վերաբերյալ տվյալների բազան: Այնուամենայնիվ, պարզ չէ արդյոք կա այդպիսի գործածական տվյալների բազա: Ինչպես արդեն նշվեց, ԲԸՏՄ-ն կարծես չունի ամբողջական և թարմ տվյալներ բոլոր այն սուբյեկտների/ձեռնարկությունների վերաբերյալ, որոնք պետք է համապատասխանեն բնապահպանական օրենսդրությամբ սահմանված պահանջներին: Իրականում ԲԸՏՄ-ն պետք է ունենա տեղեկատվություն թույլտվություն ունեցող սուբյեկտների ընդհանուր քանակի վերաբերյալ՝ դասակարգված ըստ տեսակի և ռիսկի, որպեսզի կարողանա կատարել ստուգումների պլանավորում: Ամբողջական տեղեկատվության ապահովումն առաջին և կարևոր քայլն է բնապահպանական օրենսդրության պահանջների ռիսկայնության դասակարգման գործընթացում:

45. Ինչ վերաբերում է պլանային ստուգումներին, ԲԸՏՄ-ն պետք է տարեկան ստուգումների հաշվետվություն ներկայացնի մինչև յուրաքանչյուր օրացուցային տարվա դեկտեմբերի 1-ը և հաջորդ տարվա հունվարի 1-ին հրապարակի իր տարեկան ստուգումների ծրագիրը: ԲԸՏՄ-ն ստուգումների պլանը հրապարակում է իր վեբ-կայքում ինչը լավ գործելակերպ է: Ըստ ԲԸՏՄ-ի պաշտոնական կայքի՝ 2020թ.-ի ստուգումների պլանը բաղկացած էր 90 պլանային ստուգումներից, որոնցից 63-ը բարձր ռիսկայնության, 23-ը՝ միջին ռիսկայնության և 4-ը՝ ցածր ռիսկայնության (Հայաստանի Հանրապետության բնապահպանության և ընդերքի տեսչական մարմին, 2019թ. [25]):

46. Այնուամենայնիվ, պլանային ստուգումների քանակը փոքր է: Սա հատկապես ճիշտ է հաշվի առնելով, որ Շրջակա միջավայրի նախարարությունը տարեկան տրամադրում է մոտ 70-80 թույլտվություն միայն մթնոլորտային օդ աղտոտիչ նյութերի արտանետման համար, և միայն 2020թ.-ին տրամադրել է 180 ջրօգտագործման թույլտվություն: Օգտակար կլիներ ավելի մանրակրկիտ ուսումնասիրել ստուգումների պլանավորման գործընթացը և տեսուչների պարտականությունները՝ հասկանալու, թե ինչու է պլանային ստուգումների քանակն այդքան քիչ: ԲԸՏՄ-ն նշել է, որ չունի բավարար ռեսուրսներ բոլոր ստուգումների անցկացման համար, որի արդյունքում չեն կարողանում կատարել բոլոր տնտեսավարող սուբյեկտների ստուգումը: Այն կարծում է, որ համապատասխան

ռեսուրսների առկայության դեպքում այն կարող է իրականացնել բոլոր ստուգումները՝ ըստ ռիսկերի դասակարգման աստիճանի: Բացի այդ, անհասկանալի է, թե ինչու են ստուգումների ընդհանուր ծրագրում ընդգրկված օրենսդրության պահանջների կատարումը չապահոված սուբյեկտները: Հաջողված փորձի համաձայն՝ այդ սուբյեկտները պետք է Տեսչության կողմից ստուգվեն ամեն տարի, մինչև որ նրանք կհամապատասխանեն օրենսդրությամբ սահմանված պահանջներին: Ի վերջո, ԲԸՏՄ-ը պետք է ապահովի, որ նույն տեսուչները կանոնավոր կերպով չայցելեն նույն վայրերը:

47. ԲԸՏՄ-ն ունի ստուգումների ուղեցույց փաստաթուղթ, որը ներառում է ստանդարտ ստուգաթերթ ստուգումների անցկացման համար: Վերջինս օգտակար է միանման սուբյեկտների ստուգումների արդյունավետության և համապատասխանության ապահովման համար:

48. Արտածրագրային վերահսկողությունը իրականացվում է տարբեր աղբյուրներից ստացված տեղեկատվության հիման վրա, այդ թվում՝ քննչական մարմիններից, անհատներից, Վարչապետի աշխատակազմից, գանգվածային լրատվամիջոցներից և այլն: Ներկայացված բողոքը չի կարող լինել անանուն և պետք է լինի հիմնավոր՝ տվյալ ստուգումը երաշխավորելու համար: Եթե ԲԸՏՄ-ն ստանում է բողոք այն սուբյեկտի վերաբերյալ, որն արդեն ստուգվում է, այդ բողոքին սովորաբար ընթացք չի տրվում՝ սպասելով մինչև պլանային ստուգումն անցկացնելը: 2020 թվականին ավարտված 110 ստուգումներից 76-ը եղել են ոչ պլանային (այսինքն՝ ներառված չեն եղել տարեկան ստուգումների ծրագրում) (ԲԸՏՄ, 2020թ.[26]):

Լաբորատոր մոնիթորինգ և անալիզներ

49. Հայաստանում երկու լաբորատորիա իրականացնում է բնապահպանության ոլորտի նմուշառումներ և անալիզներ: ՀՀ ԲԸՏՄ Լաբորատոր հետազոտությունների բաժինը մասնակցում է վերահսկողության իրականացմանը և ՀՀ շրջակա միջավայրի նախարարության աշխատակազմի «Հիդրոօդերևութաբանության և մոնիթորինգի կենտրոն» պետական ոչ առևտրային կազմակերպությունը (ՀՄԿ ՊՈԱԿ) իրականացնում է շրջակա միջավայրի մոնիթորինգ:

50. ԲԸՏՄ Լաբորատոր հետազոտությունների բաժինը հանրապետության միակ քիմիական լաբորատորիան է, որ մասնակցում է բնապահպանական վերահսկողության գործընթացներին: Այն իրականացնում է ջրերի և հողերի նմուշառում, մթնոլորտային արտանետումների չափումներ և հետազոտությունների արդյունքների համեմատությունն Հայաստանի բնապահպանական օրենսդրությամբ սահմանված նորմերի հետ: Այդ արդյունքները հիմք են հանդիսանում շրջակա միջավայրին հասցված վնասի հաշվարկման և տնտեսավարող սուբյեկտների կողմից աղտոտման ռիսկի գնահատման համար: Ըստ ԲԸՏՄ-ի՝ լաբորատորիայի հնարավորությունները և տեխնիկական սարքավորումները չեն համապատասխանում ժամանակակից պահանջներին: Դա զգալի խոչընդոտներ է ստեղծում ԲԸՏՄ-ի գործառնությունների լիարժեք իրականացման համար և թույլ չի տալիս արագ արձագանքել բնապահպանական խախտումների վերաբերյալ ահազանգերին: Օրինակ՝ ջրի վերլուծության համար օգտագործվող մեթոդը չի ապահովում ամբողջական արդյունքներ, և մթնոլորտային օդ աղտոտիչ նյութերի արտանետումների վերլուծության հնարավորությունները սահմանափակ են:

51. ՀՄԿ ՊՈԱԿ-ը իրականացնում է մթնոլորտային օդի, մակերևութային և ստորերկրյա ջրերի, տեղումների, հողերի և նստվածքների որակի վերահսկողություն և գնահատում (Հայաստանի Հանրապետության շրջակա միջավայրի նախարարություն, ա.տ.[27]): ՀՄԿ ՊՈԱԿ-ը պարբերաբար և ըստ անհրաժեշտության տվյալներ է տրամադրում նախարարությանը՝ բնապահպանական քաղաքականության մշակմանն աջակցելու նպատակով, և առցանց հրապարակում տվյալները: Այն տնտեսավարող սուբյեկտներին անվճար տրամադրում է շրջակա միջավայրի որակի վերաբերյալ տվյալներ և կարող է նաև առևտրային պայմանագրեր կնքել այդ սուբյեկտների հետ՝ նրանց ավելի կոնկրետ և մանրամասն տվյալներ տրամադրելու համար: Այն կարող է նաև համատեղ վերահսկողության իրականացման համար պայմանագիր կնքել ջրօգտագործողների հետ: Կենտրոնը

դիմել է ISO 17025 հավատարմագրման համար և սպասում է արդյունքներին: Իր 780 աշխատողից 30-ը աշխատում են հենց լաբորատորիայում:

52. ՀՄԿ ՊՈԱԿ-ը իր գործունեության ընթացքում բախվում է մի քանի մարտահրավերների: Այս պահին նրա հիմնական մարտահրավերը ավտոմատացման և շարժական սարքավորումների բացակայությունն է: Նմուշառումների մեծ մասը այն իրականացնում է ձեռքով: ՀՄԿ ՊՈԱԿ-ը կախվածություն ունի միջազգային ծրագրերից՝ կարողությունների զարգացման առումով: Այն համագործակցել է բազմաթիվ միջազգային կազմակերպությունների հետ, այդ թվում՝ ԵՄ-ի «Ջրային նախաձեռնությունն այլուս» (ԵՄՋՆ+) ծրագրի հետ՝ ջրային ռեսուրսների մոնիթորինգի, և Միավորված Ազգերի զարգացման ծրագրի հետ՝ օդի որակի մոնիթորինգի կապակցությամբ: Միջազգային ծրագրերի արդյունքում բարելավվել են Երևանի կենտրոնական լաբորատորիայի ջրի վերլուծության կարողությունները: Միևնույն ժամանակ Կենտրոնի՝ շրջակա միջավայրի տարբեր բաղադրիչների մոնիթորինգի կարողությունները հավասար չեն: Օրինակ՝ դրա ջրային ռեսուրսների մոնիթորինգի կարողություններն ավելի զարգացած են, քան շրջակա միջավայրի մյուս բաղադրիչներինը:

53. Հայաստանում պետք է առաջնահերթ դիտարկել երկու գործող լաբորատորիաների հնարավորությունների և սարքավորումների արդիականացումը՝ բնապահպանական օրենսդրության պահանջների պահպանման նկատմամբ արդյունավետ վերահսկողության ապահովման համար, ներառյալ նմուշառման գործընթացի ավտոմատացումը և նմուշառման շարժական սարքավորումների ապահովումը: Որպես այլընտրանքային տարբերակ՝ Հայաստանը կարող է դիտարկել նաև նշված երկու լաբորատորիաների մոնիթորինգի գործառույթներից մի մասի հանձնումը մասնավոր հատվածին:

54. ԲԸՏՄ Լաբորատոր հետազոտությունների բաժնի և ՀՄԿ ՊՈԱԿ-ի միջև կարող է լինել ավելի կառուցվածքային համագործակցություն: Նրանք հավանաբար կարող են փոխադարձաբար հզորացնել միմյանց ջրային ռեսուրսների մոնիթորինգի ոլորտում: Շրջանակներ չկան նշված երկու մարմինների միջև համագործակցության համար՝ չնայած որ ՀՄԿ ՊՈԱԿ-ը պարտավոր է ԲԸՏՄ-ն տեղեկացնել բնապահպանական խախտումների վերաբերյալ ահազանգերի մասին, ինչպես նաև երբեմն ՀՄԿ ՊՈԱԿ-ին աջակցում է անալիզների հարցում և նմուշներ տրամադրում՝ ըստ պահանջի: ՀՄԿ ՊՈԱԿ-ը նշել է, որ նրանք իսկապես ունեն ԲԸՏՄ-ի լաբորատորիայի հետ համագործակցության ընդլայնման հնարավորություն, եթե դրա համար լինի քաղաքական կամք:

ձեռնարկությունների կողմից ինքնահաշվետվությունը

55. Ինքնահաշվետվությունը կարող է օգտակար լինել՝ հաշվի առնելով, որ ԲԸՏՄ-ն չունի բավարար ռեսուրսներ բոլոր ստուգումների իրականացման համար: Ըստ ԲԸՏՄ-ի կողմից տրամադրված տեղեկատվության՝ ձեռնարկություններն ունեն եռամսյակային հաշվետվություններ ներկայացնելու պարտավորություն, և վարչական տույժեր են կիրառվում այդ հաշվետվությունների ուշացման դեպքում:

56. Այդուհանդերձ Հայաստանում չկա հանրությանը հասանելի տեղեկատվություն ինքնահաշվետվության վերաբերյալ: Հայաստանի ինքնահաշվետվության մեխանիզմի արդյունավետությունը հստակ չէ և պետք է լրացուցիչ ուսումնասիրվի: Օրինակ, ցանկալի է իմանալ իրականում քանի ձեռնարկություն է ներկայացնում այդպիսի հաշվետվություններ, և ինչպես է ստուգվում դրանց ճշտությունը: Միևնույն ժամանակ, ներկայումս քննարկվում է օրենքի նախագիծ, որով նախատեսված է նվազեցնել հաշվետվության հաճախականությունն այն սուբյեկտների համար, որոնց աղտոտիչ նյութերի արտանետումների ծավալը փոքր է:

Հասարակության և ՀԿ-ների կողմից անկախ վերահսկողություն

57. Տարբեր շահագրգիռ կողմեր կարող են բողոք ներկայացնել ԲԸՏՄ-ն: 2019թ.-ին ԲԸՏՄ-ն ստացել և քննել է 1228 բողոք, այդ թվում՝ պետական իրավապահ մարմինների, անհատների, ՀՀ վարչապետի աշխատակազմի և զանգվածային լրատվամիջոցների կողմից:

58. Շահագրգիռ կողմերը կարող են տարբեր եղանակներով ԲԸՏՄ-ն հաղորդել բնապահպանական օրենսդրության խախտումների մասին, այդ թվում՝ գրավոր դիմումների, թե՛ զծեղի և ԲԸՏՄ-ի պաշտոնական ֆեյսբուքյան էջի միջոցով (ԲԸՏՄ, 2020թ.^[28]): Որոշ ՀԿ-ներ նշել են, որ սոցիալական լրատվամիջոցներն օգտակար են բողոքների ներկայացման համար, և իրենց հատկապես դուր է գալիս համապատասխան մարմինների հատկորոշելու հնարավորությունը: Նրանց կարծիքով սոցիալական լրատվամիջոցները եզակի հարթակ են, որտեղ կարելի է ահազանգել այնպիսի թեմաների շուրջ, ինչպիսիք են ազգային պարկերը:

59. ԲԸՏՄ-ն քննում է բնապահպանական օրենսդրության խախտման վերաբերյալ ստացված ահազանգերը և արձագանքում: Հարցազրույցներին մասնակցած ՀԿ-ները նշել են, որ նախկինում ԲԸՏՄ-ն ավելի արագ էր արձագանքում շտապ, չիմասվորված ահազանգերին: ԲԸՏՄ-ն պետք է ունենա արագ արձագանքման մեխանիզմ: Նման ահազանգերը կարող են լինել բնապահպանության ոլորտին առնչվող միջադեպ, հանցավոր պահվածք կամ օրենսդրության պահանջի ենթադրյալ խախտում, որի հիման վրա կարող է պատահական այց կատարել:

60. Զանի որ ԲԸՏՄ-ն կատարում են ձեռքով, այն համարում է, որ չունի բնապահպանական բողոքների հաշվառման արդյունավետ համակարգ: Ցանկալի է ստեղծել նման բողոքների կառավարման համակարգ՝ հնարավորության դեպքում էլեկտրոնային ձևաչափով, որպեսզի կարողանան ժամանակին արձագանքել դրանց: Համակարգում նշված կլինեն յուրաքանչյուր բողոքի կարգավիճակը և տրված արձագանքը:

61. Հայաստանում որոշ ՀԿ-ներ իրականացնում է անկախ մոնիթորինգ բնապահպանական օրենսդրության պահանջների նկատմամբ: Օրինակ՝ «ԷԿՈԼՈԻՐ» տեղեկատվական ՀԿ-ն իրականացնում է բնապահպանական օրենքների կիրարկման նկատմամբ հասարակական վերահսկողություն: Կազմակերպությունն աշխատում է տարբեր ոլորտների փորձագետների հետ, հարցազրույցներ վարում բնակչության հետ և իր կայքում հրապարակում հետազոտությունների արդյունքները: Արդյունահանող ճյուղերի թափանցիկության նախաձեռնության շրջանակում նրանք իրականացրել են մի քանի հանրավայրերի սոցիալական ազդեցության վերաբերյալ հասարակական կարծիքի հետազոտություններ: Այն իրականացրել է նաև սոցիալական հետազոտություն Հայկական ատոմային էլեկտրակայանի ազդեցության գոտու վերաբերյալ, ինչպես նաև ջրային ռեսուրսների և փոքր հիդրոէլեկտրակայանների վերաբերյալ հետազոտություններ: «Եվրոպական հարևանության և գործընկերության գործիքի (ԵՀԳԳ) անտառային օրենսդրության կիրառման և կառավարման (ԱՕԿԿ)» 2-րդ ծրագրի, ինչպես նաև լրագրողների վերապատրաստման դասընթացների շրջանակներում նրանք կատարել են այցելություններ համայնքներ: Հետաքրքիր կլինի իմանալ, թե որքանով են այդ հետազոտությունները հաշվի առնվում ՀՀ կառավարության և ԲԸՏՄ-ի կողմից: ԲԸՏՄ-ի կողմից այս աշխատանքի ավելի մեծ օգտագործումը կարող է օգնել նրան լուծել իր կարողությունների որոշ բացերը:

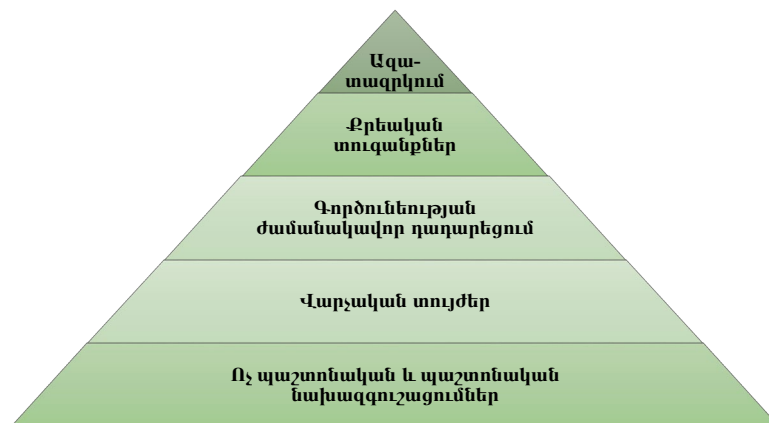
4 Բնապահպանական օրենսդրությամբ սահմանված պահանջների կատարման համակարգ

Բնապահպանական օրենսդրությամբ սահմանված պահանջների խախտման համար տույժերի բրգածև համակարգի կիրառում

62. Բնապահպանական օրենսդրությամբ սահմանված պահանջների խախտմանը Բնապահպանության և ընդերքի տեսչական մարմինը (ԲԸՏՄ) արձագանքում է «բրգածև համակարգի» տարբեր մեխանիզմներով (Նկար 4.1): Դրանք բաղկացած են նախազգուշացումներից, տուգանքներից, թույլտվությունները ուժը կորցրած ճանաչելու վերաբերյալ լիազոր մարմնին առաջարկություններից, քրեական բնույթի գործերով ոստիկանություն հաղորդումներից:

63. ԲԸՏՄ-ի 2019թ.-ի տարեկան հաշվետվության համաձայն՝ տվյալ տարում բնապահպանության և ընդերքի ոլորտներում օրենսդրության պահանջների խախտումների համար կիրառվել է՝ 8 նախազգուշացում, 914 տուգանք, 51 պարտադիր կատարման հրաման: Թույլտվությունների չեղարկումը կատարվում է Շրջակա միջավայրի նախարարության կողմից: ԲԸՏՄ հաշվարկում է շրջակա միջավայրին պատճառված վնասը, ոստիկանությանը հաղորդում է շրջակա միջավայրին մեծ վնաս հասցրած դեպքերի մասին: Այն քրեական գործերն՝ համապատասխան հիմնավորող փաստաթղթերի հետ միասին ուղարկում է ոստիկանություն:

Նկար 4.1. Օրենսդրության պահանջների կիրարկման բրգածև համակարգ

64. Համաձայն ԲԸՏՄ-ի՝ շրջակա միջավայրին պատճառված աննշան վնասի դեպքում տնտեսավարող սուբյեկտներին իր կողմից տրվում է նախազգուշացում, ինչպես նաև սխալները շտկելու ցուցումներ: Շրջակա միջավայրի նախարարությունը կարող է թույլտվությունը չեղարկելու մասին ծանուցում տալ և անցկացնել լսում, որին պետք է հրավիրված լինի նաև տվյալ տնտեսավարող սուբյեկտը: Այնուամենայնիվ, ԲԸՏՄ-ն նշեց, որ իրենց վերապահված չէ նախազգուշացում տալը՝ նախքան այլ պատժամիջոց կիրառելը: Եթե դա այդպես է, ապա վարչարարական բեռի թեթևացման նպատակով՝ օրենսդրության խախտումներին արձագանքելիս, նախքան ավելի խիստ միջոցներ ձեռնարկելը, ԲԸՏՄ-ն կարող է նախազգուշացման մեխանիզմը դիտարկել ամենավերջում:

65. Չնայած ԲԸՏՄ-ն ունի օրենսդրությամբ սահմանված պահանջների խախտումներին արձագանքելու տարբեր մեխանիզմներ, սակայն չունի այդ պահանջների կիրարկման ապահովման համապարփակ, համահունչ քաղաքականության փաստաթուղթ: Նման փաստաթուղթը կարող էր ուղղորդել գնահատման և պատժամիջոցների կիրառման գործընթացները՝ ըստ իրավախախտման ծանրության աստիճանի և ծանրացուցիչ/մեղմացուցիչ հանգամանքների, օրինակ՝ նախկինում օրենսդրության պահանջների կատարումը, վնասի մեղմացման համար ձեռնարկված միջոցառումները, աղտոտողի վճարունակությունը: ԲԸՏՄ-ն չունի նաև իրավախախտումների քննության ներքին ընթացակարգ: Նշված քաղաքականության փաստաթուղթը կարող է ներառել նաև որոշակի սկզբունքներ՝ կապված վարչական մեխանիզմներով կամ քրեական օրենսդրությամբ սահմանված կարգով իրավախախտումների հետագա վերահսկողության հետ: Օրենսդրության պահանջների կիրարկման ապահովման քաղաքականության փաստաթուղթը կնպաստի տեսչության և նրա անձնակազմի գործունեության թափանցիկությանը և կանխատեսելիությանը, ինչպես նաև համեմատական դեպքերի քննության ժամանակ՝ իրավախախտների նկատմամբ անաչառ վերաբերմունքի ցուցաբերմանը: Հայաստանի որոշ հասարակական կազմակերպությունները (ՀԿ-ներ) մտահոգություն են հայտնել, որ պատժամիջոցների սահմանման հստակ ուղեցույցի բացակայությունը երբեմն հանգեցնում է անհամապատասխան տույժերի կիրառման: Հետևաբար ԲԸՏՄ-ին առաջարկվում է ընդունել նման քաղաքականության փաստաթուղթ և վերապատրաստել տեսչներին այն կիրառելու համար:

Բողոքարկում

66. Չհամապատասխանության համար առկա է նախատեսված տույժերի դեմ բողոքարկման չորս մակարդակ: Բողոքարկումներն առաջին հերթին ներկայացվում են ԲԸՏՄ ղեկավարին, այնուհետև՝ վարչական դատարան, վերաքննիչ վարչական և վճռաբեկ դատարան: 2020 թվականին ԲԸՏՄ-ի ղեկավարին ներկայացված 20 դիմումից 11-ը լուծվել է հօգուտ հայցվորի: Որոշ շահագրգիռ կողմեր մտահոգություններ են հայտնել դատարաններ դիմելու վերաբերյալ՝ նկարագրելով ընթացակարգը որպես ծանրաբեռնված: Հետևաբար, օգտակար կլինի հետագայում ուսումնասիրել, թե ինչպես են գործում բողոքարկումները գործնականում և ինչպես են բողոքարկման ընթացակարգն ավելի արդյունավետ դարձնելու ուղիները:

Բնապահպանական վճարներ և վարչական տույժեր (իրավախախտումների դիմաց դրամական փոխհատուցում)

67. Հայաստանում բնապահպանական վճարների համակարգը գործում է 1993թ.-ից (Հայաստանի Հանրապետության կառավարություն, 2012թ. ^[5]): Ըստ Շրջակա միջավայրի նախարարության և ՀՀ բնապահպանության և ընդերքի տեսչական մարմնի կողմից տրամադրված տեղեկատվության՝ Հայաստանում բնապահպանական վճարները կարգավորվում են մի քանի փաստաթղթերով, այդ թվում՝ առանձին ռեսուրսների համար հաստատված կարգերով (Աղյուսակ 4.1):

Աղյուսակ 4.1. Հայաստանում բնապահպանական վճարները կարգավորող հիմնական փաստաթղթերը

Փաստաթուղթ	Տարեթիվը	Նկարագրություն
ՀՀ հարկային օրենսգիրք	2016թ.	Սույն փաստաթուղթը ներառում է բնապահպանական հարկերի և դրանց դրույքաչափերի վերաբերյալ հիմնական կարգավորումները : Բնապահպանական հարկով հարկման գործունեություն են համարվում. <ul style="list-style-type: none"> • մթնոլորտային օդ վնասակար նյութերի արտանետումը, • ջրային ռեսուրս վնասակար նյութերի և (կամ) միացությունների արտահոսքը. • թափոնների տեղադրումը կամ պահումը, • շրջակա միջավայրին վնաս պատճառող ապրանքները: Բնօգտագործման վճարները կատարվում են հետևյալ գործունեությունների համար. <ul style="list-style-type: none"> • մակերևութային ջրերի օգտագործում, • ստորերկրյա ջրերի արդյունահանում, • ստորերկրյա հանքային ջրերի արդյունահանում, • աղի արդյունահանում, • պինդ ոչ մետաղական օգտակար հանածոների արդյունահանում, • կենսապաշարների օգտագործում:
«Բնապահպանական իրավախախտումների հետևանքով կենդանական և բուսական աշխարհին պատճառված վնասի հատուցման սակագների մասին» ՀՀ օրենքը	2005թ.	Սույն օրենքը սահմանում է բնապահպանական իրավախախտումների հետևանքով կենդանական և բուսական աշխարհին պատճառված վնասի հատուցման սակագները և դրա հաշվարկման ու գանձման կարգը:
«Մթնոլորտի վրա տնտեսական գործունեության հետևանքով առաջացած ազդեցության գնահատման կարգը հաստատելու մասին» ՀՀ կառավարության որոշումը	2005թ.	Սույն փաստաթուղթով կանոնակարգվում է մթնոլորտի վրա տնտեսական գործունեության հետևանքով առաջացած ազդեցության գնահատման կարգը: Այն ներառում է ընդհանուր դրույթներ և ազդեցության գնահատման մեթոդիկան:
«Հողային ռեսուրսների վրա տնտեսական գործունեության հետևանքով առաջացած ազդեցության գնահատման կարգը հաստատելու մասին» ՀՀ կառավարության որոշումը	2005թ.	Սույն փաստաթուղթով կանոնակարգվում են հողային ռեսուրսների վրա տնտեսական գործունեության հետևանքով առաջացած ազդեցության գնահատման կարգը և մեթոդիկան:
«Ջրային ռեսուրսների վրա տնտեսական գործունեության հետևանքով առաջացած ազդեցության գնահատման կարգը հաստատելու մասին» ՀՀ կառավարության որոշումը	2003թ.	Սույն փաստաթուղթով կանոնակարգվում է ջրային ռեսուրսների վրա տնտեսական գործունեության հետևանքով առաջացած ազդեցության գնահատման կարգը:

Աղբյուրը՝ ՀՀ շրջակա միջավայրի նախարարության և ՀՀ բնապահպանության և ընդերքի պետական տեսչության (ԲԸՊՏ) կողմից տրամադրված տեղեկատվություն (Հայաստանի Հանրապետության կառավարություն, 2016թ.^[29]), (Հայաստանի Հանրապետության կառավարություն, 2005թ.^[30]), (Հայաստանի Հանրապետության կառավարություն, 2003թ.^[31]), (Հայաստանի Հանրապետության կառավարություն, 2005թ.^[32]), (Հայաստանի Հանրապետության կառավարություն, 2005թ.^[33]):

68. ՀՀ կառավարությունը սահմանում է բազմապատիկ դրույքաչափեր աղտոտող նյութերի արտանետման թույլատրված չափաքանակների գերազանցման համար, որտեղ տուգանքի չափը որոշվում է գերազանցման մակարդակին համաչափ: Օրինակ, մթնոլորտային օդ արտանետումների հարկման դրույքաչափերը հնգապատկվում են, եթե մակարդակը գերանցվել է մինչև հինգ անգամ, և

տասնապատկվում՝ եթե մակարդակը գերազանցվել է 5-ից ավելի անգամ (Հայաստանի Հանրապետության կառավարություն, 2016թ.^[29]): Թույլատրված չափաքանակների գերազանցման համար հարկվում է դրույքաչափերի 25-ապատիկը, եթե արտանետելու համար չի պահանջվում թույլտվություն, կամ եթե թույլտվություններում նշված չեն սահմանային թույլատրելի արտանետումների ծավալները (Հայաստանի Հանրապետության կառավարություն, 2016թ.^[29]): Հայաստանում ջրային ռեսուրս վնասակար նյութերի և (կամ) միացությունների արտահոսքի համար բնապահպանական հարկի դրույքաչափերը եռապատկվում են, երբ գերազանցվում են սահմանային թույլատրելի արտանետումների ծավալները (Հայաստանի Հանրապետության կառավարություն, 2016թ.^[29]): Ըստ Շրջակա միջավայրի նախարարության՝ տուգանքի չափն արտացոլում է իրավախախտի՝ բնապահպանական օրենսդրության պահանջների կատարման պատմությունը, և ավելանում կրկնվող իրավախախտումների դեպքում:

69. Շրջակա միջավայրի տարբեր բաղադրիչների վերաբերյալ որոշումներով, որոնք նաև նշված են Աղյուսակ 4.1-ում, կարգավորվում է շրջակա միջավայրի տարբեր բաղադրիչների վրա (մթնոլորտ, հող, ջուր, կենդանական և բուսական աշխարհ) տնտեսական գործունեության հետևանքով ազդեցության գնահատումը: Դիտակետերի տվյալների հիման վրա ԲԸՏՄ-ն հսկողություն է իրականացնում, ստացված տվյալներով որոշում է շրջակա միջավայրին պատճառված վնասի չափը, և ծրագրային ապահովման միջոցով հաշվում վնասի համար տուգանքի չափը:

70. Չնայած Հայաստանում կիրառվում է «աղտոտողը վճարում է» սկզբունքը՝ կան որոշակի մտահոգություններ՝ կապված բնապահպանական վճարների համակարգի արդյունավետության հետ, ներառյալ բնապահպանական օրենսդրությամբ սահմանված պահանջների խախտման համար գանձվող վճարները: Մտահոգությունները հիմնականում վերաբերում են հետևյալին՝ հարկման ենթակա աղտոտիչ նյութերի մեծ քանակությունը, որոնց արտանետումները շատ դեպքերում հնարավոր չէ վերահսկել, բնապահպանական վճարների ցածր դրույքաչափերը, որոնք չեն համապատասխանում ռեսուրսի իրական տնտեսական արժեքին և պատճառված վնասին: Նման վճարները բավարար ազդեցություն չեն ունենում Հայաստանի տնտեսավարող սուբյեկտների վարքագծի վրա (Հայաստանի Հանրապետության կառավարություն, 2012թ. ^[6]):

71. Հարցազրույցների ընթացքում կար որոշակի անհամաձայնություն՝ բնապահպանական վճարների չափազանց ցածր լինելու վերաբերյալ: Նրանք նշեցին, որ ցածր վճարները հիմնականում կախված էր մթնոլորտային օդ աղտոտիչ նյութերի արտանետման տուգանքների հետ: Հայաստանում շահագրգիռ կողմերը նշել են, որ պետությունը բարձրացնում է բնապահպանական վճարների դրույքաչափերը՝ բացառելու բնապահպանական օրենսդրության խախտումներից տնտեսական օգուտ ստանալու հնարավորությունը: Շրջակա միջավայրի նախարարությունը նշել է, որ պատրաստ է բարեփոխումներ իրականացնել շրջակա միջավայրին պատճառվող վնասների վերաբերյալ օրենսդրության մեջ: Այն դիտարկում է Հայաստանի շրջակա միջավայրին պատճառվող վնասների և կորուստների վերաբերյալ օրենսդրության վերանայման հնարավորությունը ՀԸԳՀ-ի շրջանակում:

72. Այսպիսով, ցանկալի է Հայաստանում իրականացնել բնապահպանական վճարների համակարգի գնահատում՝ բարեփոխման ենթակա ուղղությունները վերհանելու նպատակով: Գնահատման ընթացքում պետք է դիտարկվեն հետևյալ հարցերը.

- Արդյո՞ք հարկերի և տուգանքների դրույքաչափերն բավարար են տնտեսավարող սուբյեկտների վրա տարիամուգիչ ազդեցություն ունենալու համար:
- Արդյո՞ք տուգանքների հաշվարկման բանաձևերը բավականաչափ թափանցիկ, արդար և իրատեսական են:

73. Կարևոր է երաշխավորել բնապահպանական օրենսդրության խախտումների համար տուգանքների ինդեքսային կապը գնաճի հետ: Բացի այդ, հարցված ՀԿ-ները ցանկություն են հայտնել ավելի թափանցիկություն ցուցաբերել՝ կապված բնապահպանական գործունեության համար հավաքագրված միջոցների օգտագործման հետ:

Բնապահպանական պատասխանատվություն

74. Հայաստանի հանքարդյունաբերական ընկերությունները պարտավոր են նախքան իրենց գործունեությունն սկսելը կանխավճար կատարել տարածքի վերականգնման համար: Ավելին, նախապես հաստատված ծրագրի համաձայն, իրենց գործունեությունն ավարտելուց հետո նրանք պարտավոր են իրականացնել վերականգնման աշխատանքներ: Այնուամենայնիվ, մի քանի հասարակական կազմակերպություններ նշել են, որ չկա պատշաճ բնապահպանական պատասխանատվության համակարգ հանքարդյունաբերական թափոնների և կենսաբազմազանությանը պատճառված վնասների համար: Հայաստանում չկան նաև բավարար իրավական հիմքեր Էկոլոգիական ապահովագրության համակարգի համար (Հայաստանի Հանրապետության կառավարություն, 2012թ.^[5]): Հետևաբար անհրաժեշտ է ավելի մանրամասն ուսումնասիրել Հայաստանի բնապահպանական պատասխանատվության համակարգի արդյունավետությունը և մարտահրավերները, ինչպես նաև վերջինիս բարելավման ուղիները:

5 Օրենսդրության պահանջների կատարման խթանիչ մեխանիզմների կիրառությունը

75. ՀՀ շրջակա միջավայրի նախարարությունը և ՀՀ բնապահպանության և ընդերքի տեսչական մարմինը (ԲԸՏՄ) տարբեր եղանակներով իրականացնում են բնապահպանության ոլորտի օրենսդրության պահանջների պահպանման վերաբերյալ իրազեկության բարձրացում, այդ թվում՝ առցանց հարթակների միջոցով: Բացի այդ, ԲԸՏՄ-ն իրականացնում է կանխարգելիչ միջոցառումներ:

76. Նախարարությունը և ԲԸՏՄ-ն իրենց կայքերում հրապարակում են համապատասխան տեղեկատվություն: Նախարարությունը վերբեռնում է տեղեկատվություն, օր՝ օրենքներ և ընթացակարգեր: ԲԸՏՄ-ն հրապարակում է փաստաթղթեր, ներառյալ տարեկան հաշվետվությունները, միջոցառումների ծրագրերը, ստուգումների պլանները, իրականացված ստուգումները և կիրառված տուգանքները, առնչվող օրենսդրությունը և բյուջեի հատկացումները: ԲԸՏՄ-ն ունի նաև ֆեյսբուքյան էջ, որտեղ ամեն օր և (կամ) շաբաթ իրականացնում է հասարակական իրազեկության մակարդակի բարձրացում՝ օրենսդրության, ընթացակարգերի և իր աշխատանքների վերաբերյալ:

77. 2014թ. «Տեսչական մարմինների մասին» օրենքի համաձայն՝ ԲԸՏՄ-ն մշակում է կանխարգելիչ և իրազեկման միջոցառումների տարեկան ծրագիր: Իր 2020թ. տարեկան իրազեկման և միջոցառումների ծրագիրը ներառում է ինը միջոցառում, այդ թվում՝ մամուլի ասուլիսներ և ճեպագրույցներ՝ հիմնված ռիսկերի վերլուծության վրա: ԲԸՏՄ-ն ունի հավակնոտ ծրագրեր՝ կապված ապագայում իրազեկման միջոցառումների ընդլայնման հետ, մասնավորապես՝ մթնոլորտային օդի, ջրի աղտոտման և աղտոտողի պատասխանատվության վերաբերյալ լրացուցիչ տեղեկատվության առցանց հրապարակում, ընդերքի ոլորտում բնապահպանական վերահսկողության վերաբերյալ ուղեցույցների մշակում և տնտեսավարող սուբյեկտներին տրամադրում, ռեկրեացիոն վայրերում, ինչպիսիք են՝ ազգային պարկերը, տուգանքների վերաբերյալ տեղեկատվական ցուցանակների տեղադրում: 2021թ.-ի սկզբին Նախարարությունը համագործակցում էր ԲԸՏՄ-ի հետ՝ Սևանա լճի բնապահպանական մարտահրավերների մասին տեսանյութի վերաբերյալ՝ ճապոնիայի միջազգային համագործակցության գործակալության աջակցությամբ իրականացվող «Բնապահպանական սոցիալական գովազդ՝ լսենք Սևանա լճին» ծրագրի շրջանակներում: Գովազդային տեսանյութը կցուցադրվի սոցիալական ցանցերում և տեղական հեռուստատալիքներով: Նախարարությունը և ԲԸՏՄ-ն կկազմակերպեն կանխարգելիչ և իրազեկման միջոցառումներ «Սևանա լիճն ուզում է ապրել» թեմայով: Այլապես, Նախարարությունը հատուկ բնապահպանական օրենսդրության պահանջների պահպանմանն ուղղված իրազեկման միջոցառումներ չի իրականացնում:

78. «Տեսչական մարմինների մասին» օրենքը սահմանում է, որ ԲԸՏՄ-ն պատասխանատու է տնտեսավարող սուբյեկտներին անվճար խորհրդատվություն և այլ մեթոդական աջակցություն տրամադրելու համար: Այն նպատակ ունի օգնել այդ սուբյեկտներին հասկանալու, թե օրենսդրությամբ

Նախատեսված ինչ պահանջների պետք է համապատասխանի և ինչպես համապատասխանել այդ պահանջներին (Հայաստանի Հանրապետության կառավարություն, 2014թ. ^[34]): ԲԸՏՄ-ն նշել է, որ այն հանդիպում է տնտեսավարող սուբյեկտների, հասարակական կազմակերպությունների (ՀԿ-ներ) և տնտեսական միությունների հետ՝ նրանց իրավունքների և պարտականությունների վերաբերյալ տեղեկատվություն տրամադրելու և հարցերին պատասխանելու նպատակով: Այնուամենայնիվ, այդ հանդիպումների հաճախականության կամ արդյունքների մասին հանրությանը հասանելի տեղեկատվություն չկա: Մինևույն ժամանակ, չկան փաստեր Նախարարության կողմից վերապատրաստման անցկացման վերաբերյալ:

79. Հայաստանում պետք է խթանել բնապահպանական օրենսդրության պահանջների կատարման վերաբերյալ իրազեկման և վերապատրաստման միջոցառումները: ՏՀԶԿ-ի կողմից անցկացված հարցազրույցների համաձայն՝ օրենքների և իրավական ակտերի, օրենսդրությամբ սահմանված պահանջների կատարման մեխանիզմների և բնապահպանության ոլորտի օրենսդրության պահանջների պահպանման ինստիտուցիոնալ պարտականությունների վերաբերյալ իրազեկության մակարդակը ցածր է Հայաստանում: Եթե կա ռեսուրսների պակաս, ապա խթանիչ միջոցառումները պետք է առաջնահերթ նպատակաուղղված լինեն բարձր ռիսկայնություն ունեցող սուբյեկտներին, որոնց գործունեությունը, օրինակ, կապված է վտանգավոր նյութերի արտանետման հետ:

80. Հարցազրույցներին մասնակցած ՀԿ-ները նշել են, որ առցանց տեղեկատվությունը ընդհանուր է: Ուստի Նախարարությունը և ԲԸՏՄ-ն կարող են այն ավելի մանրամասնել՝ հաշվի առնելով հատկապես կարգավորվող սուբյեկտների կարիքները: Ավելի մանրամասն տեղեկատվություն կարող է ներառվել, օրինակ, թույլտվության հայտերի, թույլտվությունների, ստուգումների և խորհրդատվությունների արդյունքների, տնտեսավարող սուբյեկտների համապատասխանության գնահատման արդյունքների վերաբերյալ: Բացի այդ, կարող է հրապարակվել առցանց տեղեկատվություն, որը սահմանում և նկարագրում է ստուգումները, ինչպես նաև պահանջներին չհամապատասխանելու դեպքում ինչ միջոցառումներ են ձեռնարկվում, և ինչպես է գործում բողոքարկման ընթացակարգը: Առցանց տեղեկատվության օգտագործման չափանիշների օգնությամբ հնարավոր կլինի գնահատել վերջինիս արդյունավետությունը:

81. Վերապատրաստման միջոցառումները պետք է շարունակվեն, և ցանկալի է ավելի շատ սեմինարներ կազմակերպել՝ ընդհանուր բնապահպանության ոլորտի կամ դրա առանձին բաղադրիչների օրենսդրության պահանջների պահպանումը խթանելու համար: ԲԸՏՄ-ի խորհրդատվությունների և դասընթացների վերաբերյալ տեղեկատվությունը պետք է հասանելի լինի իր կայքում:

82. Հայաստանն օգտագործում է ֆինանսական գործիքներ՝ նպաստելու կանաչ գործելակերպերի կիրառմանը. Շրջանակ 5.1-ում նկարագրված է երկու օրինակ: Ցանկալի է մանրակրկիտ ուսումնասիրել Հայաստանում կանաչ տեխնոլոգիաների փորձի խթանումը, ներառյալ ֆինանսական խթանները: Նման վերլուծությունը կարող է օգնել երկրին հասնելու իր բնապահպանական օրենսդրության պահանջների կատարման նպատակներին:

Շրջանակ 5.1. Ձեռնարկությունների կողմից կանաչ տեխնոլոգիաների ներդրմանը աջակցող երկու ֆինանսական գործիք

- **Կանաչ տնտեսության ֆինանսավորման ծրագիրը (GEFF)** ֆինանսավորման, խորհրդատվության և տարբեր խթանների միջոցով օգնում է ձեռնարկություններին դառնալ ավելի մրցունակ՝ ներդրումներ կատարելով բարձր տեխնոլոգիաների մեջ և կիրառելով էներգաարդյունավետ լուծումներ: GEFF-ը տեղական ֆինանսական հաստատությունների միջոցով ներկայումս 20 միլիոն ԱՄՆ դոլարի աջակցություն է տրամադրում Հայաստանում կանաչ տնտեսության խթանման համար:
- **«Էներգաարդյունավետություն ՓՄՁ-ների համար»** ծրագրի շրջանակում ԱՐԱՐԱՏԲԱՆԿ-ը ձեռնարկություններին առաջարկում է կանաչ վարկեր:

Աղբյուրը՝ ՀՀ շրջակա միջավայրի նախարարություն

6 Եզրակացություններ և հաջորդ քայլեր

83. Հայաստանի Հանրապետությունում գործում են բազմաթիվ օրենքներ երկրի բնապահպանական խնդիրների լուծման համար, նաև գործում է բնապահպանության և ընդերքի անկախ տեսչական մարմինը՝ բնապահպանության ոլորտի օրենսդրության պահանջների պահպանման նկատմամբ վերահսկողության նպատակով, ինչպես նաև կանխարգելիչ միջոցառումներ, ներառյալ վերջերս ներդրված՝ ռիսկի վրա հիմնված ստուգումները: Հայաստանում տարբեր մեխանիզմներ և միջոցներ են կիրառվում բնապահպանության ոլորտի օրենսդրության պահանջների պահպանման նկատմամբ վերահսկողության իրականացման համար, այն ունի բնապահպանական օրենսդրությամբ սահմանված պահանջների խախտման համար տուգանքների կիրառման «բրգածև համակարգ», և իրականացվում է իրազեկման ու մասամբ նաև վերապատրաստման միջոցառումներ: Սրանք բոլորը դրական քայլեր են բնապահպանական օրենսդրությամբ սահմանված պահանջների կատարման համակարգի զարգացման ուղղությամբ՝ հաշվի առնելով, որ Հայաստանի տնտեսության մեջ կարևոր դեր ունի հանքարդյունաբերությունը, և որ երկրում առկա են անապատացման ռիսկեր: Հայաստանը նպատակադրված է ամրապնդել բնապահպանական օրենսդրությամբ սահմանված պահանջների կատարման համակարգը՝ Համապարփակ և ընդլայնված գործընկերության համաձայնագրի իրականացման և օրենսդրության շարունակական վերանայման միջոցով:

84. Հայաստանում ցանկալի է իրականացնել բնապահպանական օրենսդրությամբ սահմանված պահանջների կատարման համակարգի որոշ բաղադրիչների մանրակրկիտ ուսումնասիրություն՝ համակարգում առկա թերությունները վերացնելու նպատակով: Ստորև բերված Աղյուսակ 6.1-ում համառոտ նկարագրվում են Հայաստանի բնապահպանական օրենսդրությամբ սահմանված պահանջների կատարման համակարգի առավելությունները, վերհանվում են օրենսդրության պահանջների կատարման շղթայի տարբեր փուլերում առկա թերությունները, և ներկայացվում են առաջարկություններ:

85. Առկա խնդիրների մի մասը համակարգային է, օրինակ՝ շահագրգիռ կողմերի միջև համագործակցության պակասը, տեղեկատվության ոչ արդյունավետ կառավարումը, կարողությունների, հմտությունների և տեխնիկական հնարավորությունների պակասը: Չունենալով բավարար անձնակազմ և ռեսուրսներ՝ Բնապահպանության և ընդերքի տեսչական մարմնի (ԲԸՏՄ) համար մշտապես կարևոր է գերակայությունների պատշաճ կերպով սահմանումը և արդյունավետության մեխանիզմների բարելավումը: Բացի այդ, Հայաստանում բնապահպանական օրենսդրության պահանջների կատարման համար ցանկալի է կիրառել ավելի շատ կանխարգելիչ, քան պատժիչ միջոցներ՝ հիմնականում կենտրոնանալով արդյունավետ հաղորդակցության, հասարակության, հասարակական կազմակերպությունների (ՀԿ-ներ) և մասնավոր հատվածի իրազեկման և վերապատրաստման վրա, որի համար պետք է ավելի լայն գործիքակազմ:

86. Ցանկալի է ուսումնասիրել՝ Հայաստանի բնապահպանական օրենսդրության պահանջների կատարման միջոցառումներն ինչպես են հակազդում այնպիսի բնապահպանական ճնշումներին, ինչպիսիք են երաշտը, անապատացման ռիսկերը, հանքարդյունաբերության հետևանքով աղտոտումը: Հայաստանի բնապահպանական օրենսդրությամբ սահմանված պահանջների կատարման համակարգը պետք է նպաստի երկրի բնապահպանական գերակայությունների

իրականացմանը: Այդ նպատակով կարևոր է Կառավարության և ԲԸՏՄ միջև համագործակցությունը: ԲԸՏՄ նպատակներն ու խնդիրները պետք է ուղղված լինեն Կառավարության կողմից սահմանված բնապահպանական նպատակների իրագործմանը:

87. Հայաստանի բնապահպանական օրենսդրությամբ սահմանված պահանջների կատարման համակարգի խնդիրների մեծ մասը համադրելի են այլ երկրների խնդիրների հետ: Հետևավաբար Հայաստանը պետք է շարունակի համագործակցությունը համապատասխան միջազգային կազմակերպությունների և ցանցերի հետ, որոնք աշխատում են բնապահպանական օրենսդրության պահանջների կատարման ուղղությամբ, օրինակ՝ Բնապահպանական օրենսդրության կիրարկման եվրոպական միության ցանցի (IMPEL): Այդ ընթացքում այն կարող է օգտագործել նրանց տեսլականն ու փորձը:

88. «ԵՄ-ն հանուն շրջակա միջավայրի» ծրագիրը կշարունակի ամեն կերպ աջակցել Հայաստանի բնապահպանական օրենսդրությամբ սահմանված պահանջների կատարման համակարգի զարգացմանը: Այն կշարունակի աջակցությունը՝ ծրագրային գործողությունների, ինչպես նաև համապատասխան միջազգային ցանցերին Արևելյան գործընկեր երկրների մասնակցությունը խթանելու միջոցով:

Աղյուսակ 6.1. Հայաստանի բնապահպանական օրենսդրությամբ սահմանված պահանջների կատարման համակարգի առավելությունները, թերությունները և համակարգի բարելավմանն ուղղված առաջարկությունները

<p>ՕՐԵՆՍԴՐՈՒԹՅԱՆ ՊԱՀԱՆՋՆԵՐԻ ԿԱՏԱՐՄԱՆ ՀԱՄԱԿԱՐԳԻ ԲԱՂԱԴՐԻՉ</p>	<p>ԱՌԱՎԵԼՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ ԵՎ ԹԵՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ: ԱՌԱՋԱՐԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ</p>
<p>ՕՐԵՆՍԴՐՄԱԿԱՆ ԴԱՇՏ, ԹՈՒՅԼՏՎՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՏՐՄԱՆ ՀԱՄԱԿԱՐԳ</p>	<p>ԱՌԱՎԵԼՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ</p> <ul style="list-style-type: none"> • Հայաստանում հիմնականում առկա են շրջակա միջավայրի պահպանության համար անհրաժեշտ օրենքները և իրավական ակտերը: • Բնապահպանության ոլորտի նոր օրենքների և իրավական ակտերի վերաբերյալ անցկացվում են հանրային խորհրդատվություններ, որը փաստերով հիմնավորված է: • Հայաստանը վավերացրել է Օրինակի կոնվենցիան և թարգմանել ՄԱԿ ԵՏՀ-ի «Շրջակա միջավայրի վերաբերյալ որոշումների ընդունման գործընթացին հասարակայնության մասնակցության վերաբերյալ» Մաստրիխտի առաջարկությունները: • Հայաստանի հանքարդյունաբերության ոլորտի օրենսդրությունը բարելավվել է Արդյունահանող ճյուղերի թափանցիկության նախաձեռնությանը մասնակցելու արդյունքում: • Թույլտվության համար հնարավոր է դիմել Շրջակա միջավայրի նախարարության երկու տեղական գրասենյակներ: • Հայաստանում իրականացվում է բնապահպանության ոլորտի թույլտվությունների և դրանց համար դիմելու գործընթացի թվայնացում: <p>ԹԵՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ</p> <ul style="list-style-type: none"> • Կան մտահոգություններ՝ կապված բնապահպանության ոլորտի օրենքների և իրավական ակտերի որակի հետ, մասնավորապես՝ երկիմաստություն, հստակության պակաս, օրենսդրությամբ սահմանված պահանջներին համապատասխանելու խթանների բացակայություն: • Բնապահպանության ոլորտի ամեն բաղադրիչի համար տրվում է առանձին թույլտվություն: • Մթնոլորտային օդ արտանետման թույլտվությունների մեջ հաշվի չի առնվում աղտոտիչ նյութի թունավորությունը: • Չհաստատված տեղեկությունների համաձայն՝ թույլտվությունների հայտերի գնահատման արդյունքները հաճախ ուշանում են: • Չկա թույլտվությունների թվային տվյալների բազա և թույլտվությունների հայտերի ընդունման և գնահատման թվային ընթացակարգ: • Մտահոգություններ կան այն մասին, թե որքանով է Շրջակա միջավայրի նախարարությունը հաշվի առնում շահագրգիռ կողմերի, օր.՝ հասարակական կազմակերպությունների (ՀԿ-ներ) կարծիքը քաղաքականությունների մշակման ժամանակ, ինչպես նաև չկան հարթակներ քաղաքականություն մշակող մարմիններին իրենց կարծիքները ներկայացնելու համար:

	<p>ԱՌԱՋԱՐԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ</p> <p><u>Կարճաժամկետ</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Վերանայել Հայաստանի բնապահպանության ոլորտի օրենքներն ու իրավական ակտերը՝ ստուգելով դրանց հստակությունը, օգտակարությունը, ինչպես նաև բավարար խթանների առկայությունը, որը կխրախուսի ձեռնարկություններին համապատասխանել օրենսդրությամբ սահմանված պահանջներին: • Երաշխավորել թույլտվության համար դիմելու պարզեցված ընթացակարգի առկայությունը և այդ կապակցությամբ արդյունավետ միջգերատեսչական համագործակցությունը՝ թույլտվությունները ժամանակին տրամադրելու համար: • Ավարտել բնապահպանական ոլորտի թույլտվությունների և թույլտվության համար դիմելու ընթացակարգի թվայնացման գործընթացը: • Վերանայել բնապահպանական քաղաքականությունների մշակման գործընթացում ՀԿ-ների, մասնավոր հատվածի և հասարակության կարծիքը արդյունավետորեն հաշվի առնելու և հանրային խորհրդատվությունների արդյունքների մասին նրանց իրազեկելու մեխանիզմները: <p><u>Միջնաժամկետ</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Շարժվել դեպի համապարփակ թույլտվությունների մոտեցման կիրառում: • Ուսումնասիրել ինչպես կարելի է թույլտվության պահանջների մեջ արտանետման ծավալներից բացի նաև հաշվի առնվել աղտոտիչ նյութի թունավորությունը: • Դիտարկել ավելի լայն գործիքակազմի կիրառությունը կառավարության, ՀԿ-ների և մասնավոր հատվածի միջև բնապահպանական քաղաքականությունների և թույլտվությունների վերաբերյալ կանոնավոր երկխոսության համար:
<p>ԻՆՍՏԻՏՈՒՑԻՈՆԱԼ ԴԱՇՏ</p>	<p>ԱՌԱՎԵԼՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ</p> <ul style="list-style-type: none"> • Կա Բնապահպանության և ընդերքի տեսչական մարմինը (ԲԸՏՄ), որի գործունեությունն առանձնացված է բնապահպանական քաղաքականությունների մշակումից: • ԲԸՏՄ-ն բոլոր մարզերում ունի համապատասխան տարածքային բաժիններ, որոնք օժանդակում են վերջինիս գործունեությանը: • ԲԸՏՄ-ն գործունեությունը ենթարկվում է տարեկան գնահատման: • ԲԸՏՄ-ն ֆինանսավորվում է Հայաստանի Հանրապետության պետական բյուջեից: • ԲԸՏՄ-ն պարբերաբար անցնում են վերապատրաստում և քննություն: • ԲԸՏՄ-ն մասնակցում է տեղական շահագրգիռ կողմերի և արտաքին գործընկերների կազմակերպած կարողությունների զարգացման միջոցառումներին: • ԲԸՏՄ-ն նախատեսում է 2022թ.-ին ունենալ էլեկտրոնային վերահսկողության համակարգ:

ԹԵՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

- ԲՀՏՄ-ի կողմից վերահսկվող թույլտվություն ունեցող սուբյեկտների ընդհանուր թվի վերաբերյալ տեղեկատվությունը հասանելի չէ, և պարզ չէ արդյոք ԲՀՏՄ-ն ունի թույլտվություն ունեցող բոլոր սուբյեկտների տվյալների բազան:
- Շրջակա միջավայրի նախարարության և ԲՀՏՄ-ն միջև համակարգումն անկանոն է և որոշ շահագրգիռ կողմերի կարծիքով՝ անբավարար:
- ԲՀՏՄ-ի և Շրջակա միջավայրի նախարարության՝ օրենսդրության պահանջների կատարման ապահովման գործառույթների մեջ կա հստակության որոշակի պակաս:
- Պարզվում է, որ ԲՀՏՄ-ի բյուջեն փոքր է՝ համեմատած Շրջակա միջավայրի նախարարության ընդհանուր բյուջեի հետ:
- Չկան օբյեկտիվ չափանիշներ ԲՀՏՄ-ի գործունեության արդյունավետության գնահատման համար:
- ԲՀՏՄ-ն ունի մարդկային ռեսուրսների հետ կապված խնդիրներ՝ ինչպես քանակական, այնպես էլ հմտությունների առումով:
- ԲՀՏՄ-ն իր գործընթացների մեծ մասն իրականացնում է ձեռքով. դրանք ավտոմատացված չեն:

ԱՌԱՋԱՐԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

Կարճաժամկետ

- Երաշխավորել, որ ԲՀՏՄ-ն ունի թույլտվություն ունեցող բոլոր սուբյեկտների տվյալների բազան:
- Տեսուչների վերապատրաստումն իրականացնել ծրագրային մոտեցմամբ՝ որոշել հմտությունների հետ կապված կարիքները, մշակել վերապատրաստման ծրագիր և դրանից հետո իրականացնել վերապատրաստումը:
- Ստեղծել կանոնավոր համագործակցություն Շրջակա միջավայրի նախարարության և ԲՀՏՄ-ի միջև՝ ապահովելով պարբերաբար տվյալների փոխանակումը, ինչպես նաև ԲՀՏՄ-ի մասնակցությունը կարևոր բնապահպանական օբյեկտների, իրավական ակտերի և նոր թույլտվությունների դիտարկման գործընթացներին:
- Պարզաբանել հանրությանը Շրջակա միջավայրի նախարարության և ԲՀՏՄ-ի միջև պարտականությունների բաշխումը:
- Ընդունել օբյեկտիվ Հիմնական կատարողական չափանիշներ ԲՀՏՄ-ի գործունեության արդյունավետության գնահատման համար:

Միջնաժամկետ

- Ուսումնասիրել արդյոք ԲՀՏՄ-ի բյուջեն բավարար է՝ հաշվի առնելով վերջինիս կողմից վերահսկվող սուբյեկտների քանակը:
- Դիտարկել թվային գործիքներ ԲՀՏՄ-ի ներսում տեղեկատվության կառավարման համար, օր.՝ թույլտվությունների, ստուգումների, բնապահպանական հարցերին առնչվող բողոքների համար:

ՎԵՐԱՀՄԿՈՂՈՒԹՅՈՒՆ

ԱՌԱՎԵԼՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

- Հայաստանում բնապահպանական օրենսդրության պահանջների պահպանման նկատմամբ վերահսկողության համար կիրառվում են տարբեր մեխանիզմներ, այդ թվում՝ ծրագրային և արտածրագրային ստուգումներ, ընկերությունների կողմից ինքնահաշվետվություն, շրջակա միջավայրի մոնիթորինգ, հանրության և ՀԿ-ների կողմից անկախ վերահսկողություն:
- Ծրագրային ստուգումներն իրականացվում են ռիսկերի հիման վրա, որի համար կիրառվում է ռիսկի գնահատման մեթոդաբանությունը:
- ԲՀՏՄ-ի պարտավոր է պահել բոլոր տնտեսավարող սուբյեկտների ռիսկի գնահատման վերաբերյալ տվյալների բազան:
- ԲՀՏՄ-ի ունի ստուգումների իրականացման ուղեցույցային փաստաթուղթ:
- Թե՛ ԲՀՏՄ-ն, թե՛ Շրջակա միջավայրի նախարարությունն ունեն մոնիթորինգի լաբորատորիաներ:
- Ձեռնարկությունները պարտավոր են ներկայացնել եռամսյակային և տարեկան հաշվետվություններ, և դրանք ուշացնելու դեպքում նախատեսված են վարչական տուգանքներ:
- Ներկայումս մշակվում է օրենքի նախագիծ, որով նախատեսվում է կրճատել հաշվետվության հաճախականությունը աղտոտիչ նյութերի արտանետման փոքր ծավալների դեպքում:
- Հանրությունը կարող է տարբեր մեխանիզմներով ահազանգել բնապահպանական խնդիրների մասին՝ դիմում-բողոք, թե՛ գիծ, սոցիալական հարթակներ:
- Որոշ ՀԿ-ների կողմից իրականացվում են բնապահպանության ոլորտի անկախ ուսումնասիրություններ:

ԹԵՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

- Ռիսկերի գնահատման չափանիշների մեթոդաբանությունը կարծես չի հենվում թույլտվության գործընթացի վրա՝ ռիսկի գնահատման համար անհրաժեշտ տեղեկատվությունն ստանալու առումով, կամ չի ապահովում բավարար ճկունություն ռիսկայնության դասակարգման մեջ:
- Տարեկան պլանավորված ստուգումների քանակը քիչ է երևում՝ համեմատած թույլտվություն ունեցող սուբյեկտների քանակի հետ:
- ԲՀՏՄ-ն հետաձգում է ստուգումների մի մասը՝ բավարար ռեսուրսներ չունենալու պատճառով:
- ԲՀՏՄ-ի լաբորատորիայի տեխնոլոգիաները հնացած են և այն չունի արագ արձագանքման կարողություն:
- ՀՀ շրջակա միջավայրի նախարարությանն առընթեր «Հիդրոոդերևութաբանության և մոնիթորինգի կենտրոն» պետական ոչ առևտրային կազմակերպությունում (ՀՄԿ ՊՈԱԿ) գործընթացներն ավտոմատացված չեն, չկան շարժական սարքավորումներ, բնապահպանության ոլորտի տարբեր բաղադրիչների համար մոնիթորինգի հնարավորությունները հավասար չեն, և լաբորատորիան հավատարմագրված չէ:
- Հայաստանում ինքնահաշվետվության վերաբերյալ տեղեկատվությունը հասանելի չէ հանրությանը:
- Բնապահպանական ահազանգերին ԲՀՏՄ-ի կողմից արագ արձագանքման մեխանիզմը հստակ չէ և այնքան արդյունավետ չէ, որքան առաջ՝ ըստ որոշ շահագրգիռ կողմերի:
- Բացակայում է տեսուչների շրջանառությունը:

ԱՌԱՋԱՐԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

Կարճատև

- Ավարտել ՀՀ շրջակա միջավայրի նախարարությանն առընթեր ՀՄԿ ՊՈԱԿ-ի լաբորատորիայի հավատարմագրումը:

	<ul style="list-style-type: none"> • Երաշխավորել, որ ԲՀՏՄ-ն ունի բնապահպանական ահազանգերի արագ արձագանքման հստակ և արդյունավետ մեխանիզմ: • Տեսչության ընդհանուր ռեսուրսների և տեսուչների պարտականությունների դիտարկման ժամանակ որպես հիմնավորում հաշվի առնել տարեկան պլանային ստուգումների քանակը: • Ապահովել, որ նույն տեսուչները կանոնավոր կերպով չեն վերահսկում նույն վայրերը: <p><u>Միջնաժամկետ</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Բարելավել և պարզեցնել ռիսկի վրա հիմնված ստուգումների մեթոդաբանությունը, մասնավորապես՝ ռիսկայնության որոշման համար օգտվել թույլտվությունների գործընթացից և ավելացնել դրույթներ, որոնք կապահովեն ռիսկերի դասակարգման ճկունությունը և արդիականությունը: • Արդիականացնել ԲՀՏՄ-ի և ՀՄԿ ՊՈԱԿ-ի լաբորատորիաների սարքավորումները, այդ թվում՝ գործողությունների հնարավորինս ավտոմատացում, շարժական սարքավորումներ, շրջակա միջավայրի տարբեր բաղադրիչների մոնիթորինգի հնարավորությունների համաչափության ապահովում: Հակառակ դեպքում դիտարկել մոնիթորինգի որոշ գործառնությունների հանձնումը մասնավոր լաբորատորիային: • Դիտարկել ՀՄԿ ՊՈԱԿ-ի և ԲՀՏՄ-ի լաբորատորիաների միջև համագործակցության ընդլայնումը: • Ուսումնասիրել որքանով են Շրջակա միջավայրի նախարարությունը և ԲՀՏՄ-ն հաշվի առնում ՀԿ-ների կողմից իրականացված բնապահպանական խնդիրների շուրջ անկախ հետազոտությունները: <p><u>Երկարաժամկետ</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Ընդլայնել ձեռնարկությունների կողմից ինքնավերահսկողությունը և այդ մասին ավելի շատ տեղեկատվություն հրապարակել:
<p>ԿԻՐԱՐԿՈՒՄ</p>	<p>ԱՌՆՎԵԼՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ</p> <ul style="list-style-type: none"> • ԲՀՏՄ-ի տարբեր տեսակի պատժամիջոցներ է կիրառում բնապահպանական օրենսդրությամբ սահմանված պահանջների խախտման համար, այդ թվում՝ նախագզուշացումներ, տույժեր, թույլտվության չեղարկման առաջարկներ, քրեական գործերի հաղորդումներ ոստիկանություն: • Շրջակա միջավայրին պատճառված աննշան վնասի դեպքում ԲՀՏՄ-ն աղտոտողին տալիս է նախագզուշացում և ցուցումներ: • Շրջակա միջավայրի նախարարությունը տալիս է նախագզուշացումներ թույլտվության չեղարկման վերաբերյալ և իրավախախտներին հրավիրում է լսումների: • Աղտոտիչ նյութերի արտանետման սահմանային թույլատրելի չափաքանակները գերազանցելու դեպքում կիրառվող տույժերի դրույքաչափերը որոշվում են գերազանցված ծավալի մասով և արտացոլում են իրավախախտում կատարած սուբյեկտի՝ օրենսդրության պահանջների կատարման պատմությունը: • Շրջակա միջավայրի վրա տնտեսական գործունեության հետևանքով առաջացած ազդեցության գնահատումը կարգավորվում է շրջակա միջավայրի տարբեր բաղադրիչների վերաբերյալ որոշումներով: • Հայաստանը նախատեսում է բարձրացնել օրենսդրության խախտումների համար վճարները՝ բացառելով դրանցից տնտեսական օգուտ ստանալու հնարավորությունը: • Բնապահպանական միջադեպերի դեպքում հանքարդյունաբերական ընկերությունները պարտավոր են հատուցել շրջակա միջավայրին հասցված վնասը: • Տուգանքների դեմ բողոքարկման չորս մակարդակ կա:

ԹԵՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

- ԲՀՏՄ-ն չունի օրենսդրության կիրարկման ապահովման համապարփակ քաղաքականության փաստաթուղթ՝ խախտումների գնահատման և տուգանքների կիրառման գործընթացներում ուղղորդելու համար, որը բերում է տուգանքների անհամապատասխան կիրառության:
- Շրջակա միջավայրին պատճառված աննշան վնասի դեպքում ԲՀՏՄ-ի կողմից առաջին հերթին նախագուշացման մեխանիզմի կիրառումը հայեցողական է:
- Կան մտահոգություններ՝ կապված բնապահպանական տուգանքների դրույքաչափերի համակարգի հետ, ներառյալ հարկման ենթակա աղտոտիչ նյութերի մեծ քանակությունը, բնապահպանական վճարների ցածր դրույքաչափերը՝ շրջակա միջավայրի առնվազն մի քանի բաղադրիչների մասով, ինչպես նաև Հայաստանի տնտեսավարող սուբյեկտների վարքագծի վրա ոչ բավարար ազդեցությունը:
- Շրջակա միջավայրին պատճառված վնասի որոշման վերաբերյալ գործող օրենսդրությունը բարելավման կարիք ունի:
- Կան տեսակետներ, որ բնապահպանական պատասխանատվության համակարգն արդյունավետ չէ հանքարդյունաբերական թափոնների և կենսաբազմազանությանը պատճառվող վնասների տեսանկյունից:
- Չկան բավարար իրավական հիմքեր էկոլոգիական ապահովագրության համակարգի ներդրման համար:
- Որոշ շահագրգիռ կողմերի նկարագրմամբ դատական կարգով բողոքարկման ընթացակարգը ծանր է:
- Բնապահպանական վճարների օգտագործման թափանցիկությունը բավարար չէ:

ԱՌՍՋԱՐԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

Կարճաժամկետ

- Ընդունել օրենսդրության կիրարկման ապահովման համապարփակ քաղաքականության փաստաթուղթ, որը կուղղորդի խախտումների գնահատման, տուգանքների կիրառման և հետագա վերահսկման գործընթացները: Տեսուչների համար անցկացնել քաղաքականության փաստաթղթի կիրառման վերաբերյալ վերապատրաստում:
- Աննշան խախտումների դեպքում ԲՀՏՄ-ն կարող է նախագուշացման մեխանիզմն ամենավերջում կիրառել՝ տուգանքների հետագա բարձրացման հետ:
- Գնահատել բնապահպանական օրենսդրությամբ սահմանված պահանջների խախտման համար կիրառվող բնապահպանական վճարների, ներառյալ տույժերի համակարգը՝ հատկորոշելու բարելավման ենթակա ոլորտները, այդ թվում՝ արդյո՞ք վճարները բավարար են խախտումներից տնտեսական օգուտ ստանալու հնարավորությունը բացառելու համար կամ արդյո՞ք օգտագործված բանաձևերը թափանցիկ, արդար և իրատեսական են:
- Բարձրացնել բնապահպանական վճարների օգտագործման տեսանելիությունը և թափանցիկությունը:

Միջնաժամկետ

- Վերանայել դատական կարգով բողոքարկման ընթացակարգը և վերջինիս բարելավման միջոցները:
- Ուժեղացնել շրջակա միջավայրին պատճառված վնասի որոշման վերաբերյալ օրենսդրությունը:
- Վերանայել բնապահպանական պատասխանատվության համակարգը և էկոլոգիական ապահովագրության համակարգի համար խոչընդոտ հանդիսացող հանգամանքները:

**ՕՐԵՆՄԴՐՈՒԹՅԱՆ
ՊԱՀԱՆՁՆԵՐԻ ԿԱՏԱՐՄԱՆ
ԽՅՈՒՄՆԵՐԻ ՄԵԽԱՆԻԶՄՆԵՐ**

ԱՌԱՎԵԼՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

- Շրջակա միջավայրի նախարարությունը և ԲՀՏՄ-ի իրենց կայքերում հրապարակում են համապատասխան տեղեկատվություն:
- ԲՀՏՄ-ի լիազորությունների մեջ մտնում են իրազեկման և կանխարգելիչ միջոցառումները, այդ թվում՝ տնտեսավարող սուբյեկտներին անվճար խորհրդատվության և մեթոդական այլ աջակցության տրամադրումը:
- ԲՀՏՄ-ի մշակում է իրազեկման տարեկան ծրագրեր և ունի հավակնոտ պլաններ՝ կապված իրազեկման միջոցառումների ընդլայնման հետ:
- Շրջակա միջավայրի նախարարության և ԲՀՏՄ-ի կողմից նկարահանվել է տեսանյութ Սևանա լճի պահպանության վերաբերյալ, և կկազմակերպվեն այս թեմայի շուրջ իրազեկման միջոցառումներ:
- ԲՀՏՄ-ն հանդիպումներ է անցկացնում տնտեսավարող սուբյեկտների, ՀԿ-ների, տնտեսական միությունների հետ՝ տեղեկատվության տրամադրման նպատակով:

ԹԵՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

- Բնապահպանության ոլորտի օրենքների և իրավական ակտերի, տուգանքների և բնապահպանական օրենսդրության պահանջների պահպանման ոլորտում ինստիտուցիոնալ պարտականությունների վերաբերյալ հասարակական իրազեկության մակարդակը ցածր է:
- Շրջակա միջավայրի նախարարության և ԲՀՏՄ-ի կայքերում հրապարակված՝ բնապահպանական օրենսդրության պահանջների պահպանման վերաբերյալ տեղեկատվությունն ունի ընդհանուր բնույթ՝ ըստ որոշ շահագրգիռ կողմերի:
- ԲՀՏՄ-ի կողմից շահագրգիռ կողմերի համար կազմակերպվող բնապահպանական օրենսդրության պահպանման թեմայով վերապատրաստման վերաբերյալ տեղեկատվությունը հասանելի չէ հանրությանը:

ԱՌԱՋԱՐԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

Կարճաժամկետ

- Ընդունել չափանիշներ՝ Շրջակա միջավայրի նախարարության և ԲՀՏՄ-ի կողմից առցանց հրապարակվող տեղեկատվության արդյունավետությունը գնահատելու համար:
- Ավելի մանրամասնել Շրջակա միջավայրի նախարարության և ԲՀՏՄ-ի կայքերում հրապարակվող բնապահպանական օրենսդրության պահանջների պահպանման վերաբերյալ տեղեկատվությունը՝ հաշվի առնելով կարգավորվող սուբյեկտների տեսակետները:
- Ընդլայնել իրազեկման միջոցառումները՝ բնապահպանական օրենսդրության պահանջների պահպանման վերաբերյալ հասարակական իրազեկության մակարդակը բարձրացնելու նպատակով:
- Ընդլայնել կարգավորվող սուբյեկտների համար իրականացվող՝ բնապահպանական օրենսդրության պահանջների պահպանման թեմայով վերապատրաստման միջոցառումները և առցանց տեղեկատվություն հրապարակել այդ մասին:
- Ուսումնասիրել միջոցառումներ, որոնք խթանում են ձեռնարկությունների կողմից կանաչ տեխնոլոգիաների կիրառումը՝ խրախուսելով օրենսդրության պահանջների կատարումը:

Աղբյուրը՝ Հեղինակի սեփական մշակում

Հղումներ

- ԲՀՏՄ (2020թ.) *2020թ.-ի գործունեության հաշվետվություն* Հայաստանի Հանրապետության բնապահպանության և ընդերքի տեսչական մարմին (2020թ.), [26]
- ԲՀՏՄ (2020թ.), *2020 թվականի առաջին կիսամյակի ընթացքում ՀՀ բնապահպանության և ընդերքի տեսչական մարմնի կողմից օրենքով սահմանված դեպքերում և կարգով բնապահպանության և ընդերքի ոլորտներում իրականացված վերահսկողական աշխատանքների արդյունքում հարուցվել է 553 վարչական վարույթ*, կայքէջ՝ <https://bit.ly/3FpFvoj> (2020 թվականի սեպտեմբերի 8-ի դրությամբ): [28]
- ԲՀՏՄ (2020թ.), *Ներածություն*, կայքէջ՝ <https://www.ecoinspect.am/introduction> (2020 թվականի սեպտեմբերի 10-ի դրությամբ): [21]
- ԲՀՏՄ (2019թ.), *2020թ. ստուգումների պլան*, Բնապահպանության և ընդերքի տեսչական մարմին: [25]
- Եվրոպական Հանձնաժողով (2021թ.), «ԵՄ և Հայաստանի միջև Համապարփակ և ընդլայնված գործընկերության համաձայնագիրը մտնում է ուժի մեջ», 28 փետրվարի, Մամլո հաղորդագրություն, Եվրոպական Հանձնաժողով, Բրյուսել: [10]
- Եվրոպական Խորհրդարան և Խորհուրդ (2010թ.), «2010թ. -ի նոյեմբերի 24-ի Եվրոպական Խորհրդարանի և Խորհրդի Դիրեկտիվ 2010/75/ԵՄ արդյունաբերական արտանետումների մասին (աղտոտման համապարփակ կանգարգելում և հսկողություն)», *Եվրոպական Միության պաշտոնական լրագիր*, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32010L0075&from=EN>. [19]
- Գալոյան Վ. (2020թ.), Հայաստանի Հանրապետություն, Բնապահպանության և ընդերքի տեսչական մարմին, *ռիսկի վրա հիմնված մոտեցումների առավելությունների և մարտահրավերների հետ կապված փորձի փոխանակում* [22]
- Հայաստանի Հանրապետության կառավարություն (2019թ.), «ՀՀ բնապահպանության և ընդերքի տեսչական մարմնի կողմից իրականացվող՝ *ռիսկի վրա հիմնված ստուգումների մեթոդաբանությունը և ռիսկայնությունը որոշող չափանիշների ընդհանուր նկարագիրը հաստատելու մասին*» ՀՀ կառավարության որոշում [24]
- Հայաստանի Հանրապետության կառավարություն (2016թ.), *ՀՀ հարկային օրենսգիրքը* [29]
- Հայաստանի Հանրապետության կառավարություն (2016թ.), *ՀՀ 2014-2025թթ. զարգացման ռազմավարությունը* [4]

- Հայաստանի Հանրապետության կառավարություն (2014թ.), *Տեսչական մարմինների մասին ՀՀ օրենքը* [34]
- Հայաստանի Հանրապետության կառավարություն (2012թ.), «ՌԻՈ+20» ազգային գնահատման զեկուլյց [5]
- Հայաստանի Հանրապետության կառավարություն (2011թ.), *Կախված տեղանքի առանձնահատկություններից՝ յուրաքանչյուր ջրավազանային կառավարման տարածքի ջրի որակի ապահովման նորմերը սահմանելու մասին ՀՀ կառավարության որոշում* [17]
- Հայաստանի Հանրապետության կառավարություն (2008թ.), *Շրջակա միջավայրի պահպանության ազգային գործողությունների երկրորդ ծրագիր* [11]
- Հայաստանի Հանրապետության կառավարություն (2006թ.), *Թափոնների գոյացման նորմատիվների և դրանց տեղադրման սահմանաքանակների նախագծերի հաստատման կարգը հաստատելու մասին ՀՀ կառավարության որոշում* [14]
- Հայաստանի Հանրապետության կառավարություն (2006թ.), *Թափոնների անձնագրավորման կարգը սահմանելու մասին ՀՀ կառավարության որոշում* [15]
- Հայաստանի Հանրապետության կառավարություն (2006թ.), *ՀՀ ջրի ազգային ծրագիր* [18]
- Հայաստանի Հանրապետության կառավարություն (2006թ.), *Մթնոլորտային օդն աղտոտող նյութերի սահմանային թույլատրելի խտությունների (կոնցենտրացիաների) նորմատիվները հաստատելու մասին ՀՀ կառավարության որոշում* [16]
- Հայաստանի Հանրապետության կառավարություն (2005թ.), *Մթնոլորտի վրա տնտեսական գործունեության հետևանքով առաջացած ազդեցության գնահատման կարգը հաստատելու մասին ՀՀ կառավարության որոշում* [32]
- Հայաստանի Հանրապետության կառավարություն (2005թ.), *Հողային ռեսուրսների վրա տնտեսական գործունեության հետևանքով առաջացած ազդեցության գնահատման կարգը հաստատելու մասին ՀՀ կառավարության որոշում* [33]
- Հայաստանի Հանրապետության կառավարություն (2005թ.), *Բնապահպանական իրավախախտումների հետևանքով կենդանական և բուսական աշխարհին պատճառված վնասի հատուցման սակագների մասին ՀՀ օրենքը* [30]
- Հայաստանի Հանրապետության կառավարություն (2005թ.), *Բնապահպանական վերահսկողության մասին օրենք* [23]
- Հայաստանի Հանրապետության կառավարություն (2003թ.), *Ջրային ռեսուրսների վրա տնտեսական գործունեության հետևանքով առաջացած ազդեցության գնահատման կարգը հաստատելու մասին ՀՀ կառավարության որոշում* [31]
- Հայաստանի Հանրապետության կառավարություն (2002թ.), *ՀՀ ջրային օրենսգիրքը* [13]
- Հայաստանի Հանրապետության կառավարություն (ա. տ.), *ՀԿ-ների հետ համագործակցությունը, <http://www.mnp.am/en/pages/194>* [12]
- Կրամերս Ռ. (2020), IMPEL «Ճիշտ գործելու» մեթոդաբանության ներկայացում՝ ՏՀԶԿ-ի [9]

- բնապահպանական օրենսդրությամբ սահմանված պահանջների ապահովման՝
 ռիսկերի վրա հիմնված մոտեցումներին նվիրված տարածաշրջանային սեմինարից:
- ՀՀ շրջակա միջավայրի նախարարություն (ա. տ.), *Շրջակա միջավայրի մոնիթորինգ*, [27]
 կայքէջ՝ <http://www.mnp.am/en/environment/environmental-monitoring> (2021թ.
 հունվարի 20-ի դրությամբ):
- OECD.stat (2019թ.), «Երկրներում և տարածաշրջաններում PM2.5-ի ազդեցությունը», [1]
 OECD.stat, (տվյալների բազա),
https://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=EXP_PM2_5# (2021թ. դեկտեմբերի 21-ի
 դրությամբ):
- OECD.stat (2019), «Մահացություն, հիվանդացություն և բարեկեցության արժեքը շրջակա [3]
 միջավայրի հետ կապված ռիսկերի ազդեցության հետևանքով», OECD.stat,
 (տվյալների բազա), https://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=EXP_MORSC (2021թ.
 դեկտեմբերի 21-ի դրությամբ):
- ՀՀ վարչապետ (2018թ.), Բնապահպանության և ընդերքի տեսչական մարմնի [20]
 կանոնադրություն, ՀՀ վարչապետի աշխատակազմ
- ԱՀԿ (2021թ.), «Որո՞նք են ԱՀԿ օդի որակի ուղեցույցները», 2021 թվականի սեպտեմբերի [2]
 22, Առողջապահության համաշխարհային կազմակերպություն, Ժնև,
<https://www.who.int/news-room/feature-stories/detail/what-are-the-who-air-quality-guidelines>:
- Համաշխարհային բանկ (2020թ.), Հայաստանի հանքային հատվածի քաղաքականություն [7]
 II, Համաշխարհային բանկ, Վաշինգտոն /Կոլումբիայի նահանգ /.
- Համաշխարհային բանկ (2018թ.), Եղանակի, կլիմայի և հիդրոլոգիական [6]
 ծառայությունների արդիականացում. ճանապարհային քարտեզ Հայաստանի
 համար:
- Համաշխարհային բանկ (2016 թ.), Հայաստան. Ռազմավարական հանքային ոլորտի [8]
 կայունության գնահատում, Համաշխարհային բանկ, Վաշինգտոն /Կոլումբիայի
 նահանգ/:

Հավելված Ա. Հայաստանի բնապահպանական համապատասխանության ապահովման հիմնական օրենսդրությունը

Փաստաթուղթ	Ընդունման տարեթիվ	Նկարագրություն
<p>«Հայաստանի Հանրապետության բնապահպանության և ընդերքի տեսչական մարմնի կողմից իրականացվող՝ ռիսկի վրա հիմնված ստուգումների մեթոդաբանությունը և ռիսկայնությունը որոշող չափանիշների ընդհանուր նկարագիրը հաստատելու մասին» ՀՀ կառավարության որոշում</p>	<p>2019թ.</p>	<p>Այս մեթոդաբանությունը հնարավորություն է տալիս վերլուծել, գնահատել և դասակարգել Հայաստանում վերահսկման ենթակա տնտեսավարող սուբյեկտները՝ ըստ դրանց գործունեության արդյունքում շրջակա միջավայրի վրա թողած ազդեցության ռիսկի խմբերի: Այն սահմանում է ռիսկայնության խմբերը և յուրաքանչյուր ռիսկայնության խմբի համար անցկացվող տարեկան ստուգումների տոկոսային քանակը, նկարագրում է ռիսկի գնահատման գործընթացը և համակարգը: Որոշման մեջ նաև ամրագրված է, որ պետք է լինի տնտեսավարող սուբյեկտների և նրանց գործունեության արդյունքում շրջակա միջավայրի վրա թողած ազդեցության վերաբերյալ տվյալների բազա:</p>
<p>Տեսչական մարմինների մասին ՀՀ օրենք</p>	<p>2014թ.</p>	<p>Սույն օրենքը կարգավորում է Հայաստանի Հանրապետությունում գործող տեսչական մարմինների իրավական վիճակը: Այն սահմանում է տեսչական մարմնի գործունեության սկզբունքները և ներառում է դրույթներ նրանց լիազորությունների, կառավարման խորհրդի, ղեկավարության, այդ թվում՝ տեսչական մարմնի ղեկավարին պաշտոնի նշանակման և նրա պարտականությունների, ինչպես նաև տեսչական մարմինների միասնական բողոքարկման հանձնաժողովի մասին: Այն նաև սահմանում է ըստ ռիսկայնության առաջնորդվելու սկզբունքը, որի համաձայն տեսչական մարմինը ռեսուրսները նպատակաուղղում է դեպի այն ոլորտները և տնտեսավարող սուբյեկտները, որոնք առավել ռիսկային են:</p>
<p>ՀՀ ընդերքի մասին օրենսգիրք</p>	<p>2011թ.</p>	<p>Սույն օրենսգրքով սահմանվում են Հայաստանի Հանրապետության տարածքում ընդերքօգտագործման սկզբունքներն ու կարգը, կարգավորվում են ընդերքն օգտագործելիս թափոնների կառավարման և օգտագործման, բնության և շրջակա միջավայրը վնասակար ազդեցություններից պաշտպանության, աշխատանքների կատարման անվտանգության ապահովման, ինչպես նաև ընդերքօգտագործման ընթացքում պետության իրավունքների պաշտպանության հետ կապված հարաբերությունները:</p> <p>Օրենքը սահմանում է, որ ընդերքօգտագործողը պետք է ապահովի մթնոլորտի, ջրային ռեսուրսների, հողի, կենդանական և բուսական աշխարհի պաշտպանությունն ու պահպանումը, բնապահպանական վճարների հաշվարկման կարգի պահպանումը, բնապահպանական վարչական վիճակագրության վարման և ներկայացման կարգի պահպանումը, բնության և շրջակա միջավայրի պահպանությանն ուղղված պայմանագրային պարտավորությունների կատարման ապահովումը:</p> <p>Սույն օրենքի համաձայն՝ ընդերքօգտագործողները պետք է վճարեն բնապահպանական հարկ, և պետք է ձևավորվի ընդերքօգտագործման ֆոնդ: Սույն օրենքի համաձայն ընդերքօգտագործողները պարտավոր են ծրագրի ժամկետի սահմաններում իրականացնել բնապահպանական միջոցառումներ, ներառյալ խախտված հողերի վերականգնում: Օրենքով նաև նախատեսված են ստուգումներ թափոնների կառավարման և վերամշակման միջոցառումների իրականացման նկատմամբ:</p>

<p>ՀՀ անտառային օրենսգիրք</p>	<p>2005թ.</p>	<p>Սույն օրենսգիրքը կարգավորում է Հայաստանի Հանրապետության անտառների և անտառային հողերի կայուն կառավարման՝ պահպանության, պաշտպանության, վերականգնման, անտառապատման և արդյունավետ օգտագործման, ինչպես նաև անտառների հաշվառման, մոնիթորինգի, վերահսկողության հետ կապված հարաբերությունները: Այն սահմանում է, որ անտառի սեփականատերերը, անտառային տնտեսություն վարող անձինք և անտառօգտագործողներն իրավունք ունեն անտառները պահպանելու ապօրինի հատումներից, ապօրինի արածեցումներից, աղտոտումներից, աղբոտումներից և օրենսդրությամբ արգելված այլ գործողություններից:</p>
<p>Բնապահպանական վերահսկողության մասին ՀՀ օրենք</p>	<p>2005թ.</p>	<p>Սույն օրենքը կարգավորում է Հայաստանի Հանրապետությունում բնապահպանական օրենսդրության նորմերի կատարման նկատմամբ վերահսկողության կազմակերպման ու իրականացման խնդիրները: Այն սահմանում է Հայաստանի Հանրապետությունում բնապահպանական վերահսկողության հիմնախնդիրները և սկզբունքները: Այն նկարագրում է բնապահպանական պետական տեսչական համակարգը, տեսչական մարմնի իրավասություններն ու պարտականությունները, տեսչական մարմնի առանձնահատկությունները, բնապահպանական վերահսկողության իրականացումը, ներառյալ թեմատիկ ստուգումների և առանձնահատուկ դեպքերի ստուգումների իրականացման կարգը, ստուգվող սուբյեկտների իրավունքներն ու պարտականությունները, բնապահպանական պետական տեսչության, պետական կառավարման ու տեղական ինքնակառավարման մարմինների փոխհարաբերությունները:</p>
<p>ՀՀ ջրային օրենսգիրք</p>	<p>2002թ.</p>	<p>ՀՀ ջրային օրենսգիրքն այն հիմնական փաստաթուղթն է, որով կարգավորվում են Հայաստանի Հանրապետությունում ջրային ռեսուրսների կառավարումը և պահպանությունը: Այն ներառում է համապարփակ ջրավազանային կառավարման սկզբունքը, ջրային ռեսուրսների բաշխման տեսանկյունից խթանում է առաջարկի, քան թե պահանջարկի հիման վրա որոշումների կայացումը, հիմք է հանդիսանում ջրային ռեսուրսների պետական կադաստրի համար և ամրագրում է տվյալների հիման վրա ջրօգտագործման թույլտվությունների տրամադրումը:</p>
<p>Հայաստանի Հանրապետությունում ստուգումների կազմակերպման և անցկացման մասին ՀՀ օրենք</p>	<p>2000թ.</p>	<p>Սույն օրենքը կարգավորում է Հայաստանի Հանրապետությունում կամ օտարերկրյա պետություններում գրանցված և Հայաստանի Հանրապետության տարածքում գործունեություն իրականացնող առևտրային կամ ոչ առևտրային կազմակերպություններում, հիմնարկներում, ինչպես նաև անհատ ձեռնարկատերերի գործունեության ստուգումների կազմակերպման և անցկացման հետ կապված հարաբերությունները:</p> <p>Օրենքում նշվում են ստուգումներ իրականացնող մարմինները, և նկարագրվում են ստուգումների նպատակը և անցկացման կարգը, ստուգման ժամկետները, վերստուգումներ անցկացնելու իրավական հիմքերը, ստուգման արդյունքների ամփոփումը, ստուգումն իրականացնող անձանց իրավունքները և պարտականությունները, տնտեսավարող սուբյեկտի պաշտոնատար անձանց իրավունքները և պարտականությունները, ստուգումն իրականացնող անձանց պատասխանատվությունը և գործողությունների բողոքարկումը, ստուգումն իրականացնող մարմինների ապօրինի գործողությունների հետևանքով տնտեսավարող սուբյեկտին պատճառված վնասի հատուցումը:</p>

<p>Մթնոլորտային օդի պահպանության մասին ՀՀ օրենք</p>	<p>1994թ.</p>	<p>Սույն օրենքի առարկան մթնոլորտային օդի մաքրության ապահովման, մթնոլորտային օդի վրա վնասակար ներգործությունների նվազեցման ու կանխման բնագավառում հասարակական հարաբերությունների կարգավորումն է: Այն սահմանում է մթնոլորտային օդի պահպանության բնագավառի պետական կառավարման մարմինները, ներառում է հողվածներ՝ մթնոլորտային օդն աղտոտող նյութերի սահմանային թույլատրելի խտությունների և սահմանային թույլատրելի արտանետումների վերաբերյալ, և նկարագրում է մթնոլորտային օդն աղտոտող նյութերի արտանետումների կարգավորումը, մթնոլորտային օդի նկատմամբ հսկողությունը և վերահսկողությունը, մթնոլորտային օդի պահպանության նկատմամբ պետական վերահսկողությունը, մթնոլորտային օդի պահպանության վերաբերյալ օրենսդրությունը խախտելու համար պատասխանատվությունը, մթնոլորտային օդի պահպանության վերաբերյալ օրենսդրության խախտման հետևանքով պատճառված վնասի հատուցումը:</p>
<p>ՀՀ վարչական իրավախախտումների մասին օրենսգիրք</p>	<p>1985թ.</p>	<p>Սույն օրենսգիրքն ունի հողված վարչական իրավախախտումների և վարչական պատասխանատվության վերաբերյալ, ներառում է վարչական իրավախախտման համար տույժ նշանակելու կանոնները, վարչական իրավախախտման համար պատասխանատվությունը մեղմացնող և ծանրացնող հանգամանքները: Օրենսգրքում կան հողվածներ՝ վարչական իրավախախտումների վերաբերյալ գործեր քննելու համար լիազորված մարմինների, վարչական իրավախախտումների վերաբերյալ գործերի, վարչական իրավախախտման վերաբերյալ որոշումների կատարման վերաբերյալ:</p>

Աղբյուրը՝ (Գալոյան, 2020թ.^[22]), (Հայաստանի Հանրապետության կառավարություն, 2012թ.^[5]), (ԲՀՏՄ, ա. տ. ^[35]), (Հայաստանի Հանրապետության կառավարություն, 2019թ.^[24]) (Հայաստանի Հանրապետության կառավարություն, 2014թ.^[34]), (Հայաստանի Հանրապետության կառավարություն, 2011թ.^[36]), (Հայաստանի Հանրապետության կառավարություն, 2005թ.^[37]), (Հայաստանի Հանրապետության կառավարություն, 2005թ.^[23]), (Հայաստանի Հանրապետության կառավարություն, 2002թ.^[13]), (Հայաստանի Հանրապետության կառավարություն, 2000թ.^[38]), (Հայաստանի Հանրապետության կառավարություն, 1994թ.^[39]) (Հայաստանի Հանրապետության կառավարություն, 1985թ.^[40]):

Հավելված Բ. Բնապահպանական պատասխանատվության հրահանգի (ELD) և արդյունաբերական արտանետումների մասին հրահանգի (IED) վերաբերյալ հատվածներ CEPA-ի շրջակա միջավայրի մասին 3-րդ գլխի հավելվածից:

Եվրոպական Խորհրդարանի և Խորհրդի 2004 թվականի ապրիլի 21-ի 2004/35/ԵՅ դիրեկտիվը շրջակա միջավայրին հասցված վնասի կանխարգելման և վերացման համար բնապահպանական պատասխանատվության մասին՝ փոփոխված:

Կիրառվում են 2004/35/ԵՅ դիրեկտիվի հետևյալ դրույթները.

- ազգային օրենսդրության ընդունում և իրավասու մարմինների նշանակում

Ժամանակացույց. 2004/35/ԵՅ դիրեկտիվի այդ դրույթները պետք է կիրարկվեն սույն Համաձայնագիրն ուժի մեջ մտնելուց հետո 55 տարվա ընթացքում:

- շրջակա միջավայրին (ջուր, հող, պահպանվող տեսակներ և բնական միջավայրեր) հասցվող վնասի կանխարգելման և վերացմանն ուղղված կանոնների և ընթացակարգերի սահմանում՝ հիմնված «աղտոտողը վճարում է» սկզբունքի վրա (հոդվածներ 5, 6 և 7, Հավելված II)

Ժամանակացույց. 2004/35/ԵՅ դիրեկտիվի այդ դրույթները պետք է կիրարկվեն սույն Համաձայնագիրն ուժի մեջ մտնելուց հետո 8 տարվա ընթացքում:

- աշխատանքային վտանգավոր գործունեության համար խիստ պատասխանատվության սահմանում (Հոդված 3(1) և Հավելված III).

Ժամանակացույց. 2004/35/ԵՅ դիրեկտիվի այդ դրույթները պետք է կիրարկվեն սույն Համաձայնագիրն ուժի մեջ մտնելուց հետո 7 տարվա ընթացքում:

- օպերատորների համար անհրաժեշտ կանխարգելման և վերականգնման միջոցներ ձեռնարկելու պարտավորությունների սահմանում, ներառյալ ծախսերի համար պատասխանատվությունը (հոդվածներ 5, 6, 7, 8, 9 և 10):

Ժամանակացույց. 2004/35/ԵՅ դիրեկտիվի այդ դրույթները պետք է կիրարկվեն սույն Համաձայնագիրն ուժի մեջ մտնելուց հետո 7 տարվա ընթացքում:

- մեխանիզմների ստեղծում ազդակիր անձանց, ներառյալ բնապահպանական ՀԿ-ների համար, որպեսզի իրավասու մարմիններից պահանջեն միջոցներ ձեռնարկել շրջակա միջավայրին հասցված վնասի դեպքում, ներառյալ անկախ հսկողությունը (հոդվածներ 12 և 13):

Ժամանակացույց. 2004/35/ԵՅ դիրեկտիվի այդ դրույթները պետք է կիրարկվեն սույն Համաձայնագիրն ուժի մեջ մտնելուց հետո 5 տարվա ընթացքում:

Եվրոպական Խորհրդարանի և Խորհրդի 2010 թվականի նոյեմբերի 24-ի 2010/75/ԵՄ դիրեկտիվը արդյունաբերական արտանետումների վերաբերյալ (աղտոտման ինտեգրված կանխարգելում և վերահսկում)

Կիրառվում են այդ Դիրեկտիվի հետևյալ դրույթները.

- ազգային օրենսդրության ընդունում և իրավասու մարմինների նշանակում

Ժամանակացույց. 2010/75/ԵՄ դիրեկտիվի այդ դրույթները պետք է կիրարկվեն սույն Համաձայնագիրն ուժի մեջ մտնելուց հետո 4 տարվա ընթացքում:

- թույլտվություն պահանջող կայանքների նույնականացում (Հավելված I)
- թույլտվությունների միասնական համակարգի ստեղծում (հոդվածներ 4-ից 6-ը, 12, 21 և 24 և Հավելված IV)

- Համապատասխանության մոնիթորինգի մեխանիզմի ստեղծում (հոդվածներ 8, 14(1)(դ) և 23(1))

Ժամանակացույց. 2010/75/ԵՄ դիրեկտիվի այդ դրույթները պետք է կիրառվեն սույն Համաձայնագիրն ուժի մեջ մտնելուց հետո 6 տարվա ընթացքում:

- Լավագույն մատչելի տեխնիկայի (BAT) իրականացում՝ հաշվի առնելով Լավագույն մատչելի տեխնիկայի տեղեկատու փաստաթղթերի BAT եզրակացությունները (հոդվածներ 14(3)-ից (6)-ը և 15(2)-ից (4)-ը):
- Այրման կայանների արտանետումների սահմանային արժեքների սահմանում (Հոդված 30 և Հավելված V)
- Գոյություն ունեցող կայաններից տարեկան ընդհանուր արտանետումները նվազեցնելու ծրագրերի նախապատրաստում (ըստ ցանկության՝ գոյություն ունեցող կայանների արտանետումների սահմանային արժեքները սահմանելու դեպքում) (Հոդված 32)

Ժամանակացույց. 2010/75/ԵՄ հրահանգի այդ դրույթները պետք է կիրարկվեն նոր կայանքների համար սույն Համաձայնագրի ուժի մեջ մտնելուց հետո 6 տարվա ընթացքում, իսկ առկա կայանքների համար՝ սույն Համաձայնագրի ուժի մեջ մտնելուց հետո 13 տարվա ընթացքում:

Հավելված Գ. Բնապահպանության ոլորտի միջազգային պայմանագրեր, որոնց կողմ է հանդիսանում Հայաստանի Հանրապետությունը

1. Միջազգային նշանակության գերիտոնավ տարածքների, հատկապես որպես ջրային թռչունների կենսամիջավայրի մասին կոնվենցիա
2. Մշակութային և բնության համաշխարհային ժառանգության պաշտպանության մասին կոնվենցիա
3. Կենսաբանական բազմազանության մասին ՄԱԿ-ի կոնվենցիա
4. Կլիմայի փոփոխության մասին ՄԱԿ-ի շրջանակային կոնվենցիա
5. Անապատացման դեմ պայքարի մասին ՄԱԿ-ի կոնվենցիա
6. Օզոնային շերտի պահպանության մասին Վիեննայի կոնվենցիա
7. Վտանգավոր թափոնների անդրսահմանային փոխադրման և դրանց հեռացման նկատմամբ հսկողություն սահմանելու մասին Բազելյան կոնվենցիա
8. Միջազգային առևտրում առանձին վտանգավոր քիմիական նյութերի և պեստիցիդների վերաբերյալ նախնական հիմնավորված համաձայնության ընթացակարգի մասին Ռոտերդամի կոնվենցիա
9. Կայուն օրգանական աղտոտիչների մասին Ստոկհոլմի կոնվենցիա
10. Անհետացման եզրին գտնվող վայրի կենդանական ու բուսական աշխարհի տեսակների միջազգային առևտրի մասին կոնվենցիա
11. Վայրի կենդանիների չվող տեսակների պահպանության մասին կոնվենցիա
12. Սևիլի վերաբերյալ Միևամատայի կոնվենցիա
13. Մեծ տարածությունների վրա օդի անդրսահմանային աղտոտման մասին ՄԱԿ ԵՏՀ-ի կոնվենցիա
14. Անդրսահմանային ենթատեքստում շրջակա միջավայրի ազդեցության գնահատման մասին ՄԱԿ ԵՏՀ-ի կոնվենցիա
15. Արդյունաբերական վթարների անդրսահմանային ազդեցության մասին ՄԱԿ ԵՏՀ-ի կոնվենցիա
16. Շրջակա միջավայրի վերաբերյալ տեղեկատվության մատչելիության, որոշումների ընդունման գործընթացին հասարակայնության մասնակցության և արդարադատության մատչելիության մասին ՄԱԿ ԵՏՀ-ի կոնվենցիա (Օրիուսի կոնվենցիա)
17. Անդրսահմանային ջրային հոսքերի և միջազգային լճերի պաշտպանության և օգտագործման մասին ՄԱԿ ԵՏՀ-ի կոնվենցիա
18. Շրջակա միջավայրի վրա ներգործության միջոցների ռազմական կամ ցանկացած այլ թշնամական օգտագործման արգելման մասին կոնվենցիա (ENMOD)
19. Լանդշաֆտի եվրոպական կոնվենցիա
20. Եվրոպայի վայրի բնության և բնական միջավայրի պահպանության մասին կոնվենցիա (Բեռնի կոնվենցիա) (ՀՀ բնապահպանության նախարարություն, ա.տ.^[41])

Funded by
the European Union

EU4Environment

Armenia, Azerbaijan, Belarus, Georgia, Republic of Moldova, Ukraine

Հայաստանի բնապահպանական օրենսդրությամբ սահմանված պահանջների կատարման համակարգ Առկա իրավիճակը և առաջարկություններ

Բնապահպանական կանոնակարգերի պահանջների կատարումը երկրների համար կարևոր է՝ բնապահպանական նպատակներին հասնելու և աղտոտվածությունը նվազեցնելու համար:

Բնապահպանական օրենսդրությամբ սահմանված պահանջների կատարման արդյունավետ համակարգը ներառում է որակյալ բնապահպանական կանոնակարգեր և թույլտվություններ, համարժեք ինստիտուցիոնալ կառուցվածք, ներառյալ բնապահպանական տեսչությունը, պահանջների կատարման կայուն մոնիթորինգ, իրավակիրառ գործառնությունների կիրարկում և պահանջների կամավոր կատարման պրոակտիվ խթանում:

Փաստաթղթի նպատակն է օգնել Հայաստանի բնապահպանական իշխանություններին պլանավորել և գերակա դարձնել բնապահպանական օրենսդրությամբ սահմանված պահանջների կատարման համակարգի հզորացմանն ուղղված գործողությունները: Այն նկարագրում է Հայաստանի բնապահպանական օրենսդրությամբ սահմանված պահանջների կատարման համակարգի տարբեր բաղադրիչներ, բացահայտում դրանց ուժեղ և թույլ կողմերը և տալիս է առաջարկություններ հետագա բարելավման համար:

Սույն զեկույցը մաս է կազմում երկրի բնապահպանական օրենսդրությամբ սահմանված պահանջների կատարման համակարգի վերստուգումների շարքի, որն իրականացվել է ԵՄ-ի կողմից ֆինանսավորվող «ԵՄ-ն հանուն շրջակա միջավայրի» ծրագրի շրջանակներում՝ նվիրված ԵՄ-ի Արևելյան գործընկերության երկրներում կանաչ տնտեսության և շրջակա միջավայրի բարելավմանը:

Հավելյալ տեղեկությունների համար՝

Olga OLSON (OECD): olga.olson@oecd.org

Krzysztof MICHALAK (OECD): krzysztof.michalak@oecd.org

Լուսանկար

©Shutterstock.com/yanatul

Action implemented by:

